

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Putování papírovými sny Pavla Z.
Interpretace jeho samizdatové i oficiální literární činnosti

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Ústav bohemistiky

Autorka diplomové práce: Markéta Koubová

Ročník: šestý

Studijní obor: ČJ-OV/ZŠ

Akademický rok: 2009/2010

Datum odevzdání diplomové práce: 23. dubna 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci s názvem Putování papírovými sny Pavla Z. vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 23. dubna 2010

Dovoluji si poděkovat vedoucímu mé práce doc. PaedDr. Michalovi Bauerovi, Ph.D., za náměty, připomínky a vedení, dále děkuji pražské knihovně Libri Prohibiti za dostupné samizdatové tituly, Pavlu Zajíčkovi za jeho e-mailové doteky, Lounskému vydavatelství Guerilla Records především panu Drápalovi.

Dále velmi děkuji příteli Honzovi, své tolerantní rodině a kamarádům za podporu a trpělivost.

Speciální díky patří mému předčasně zesnulému bratru Josefovi za to, že mi ukázal cestu k podzemní literatuře a hudbě.

ANOTACE

Tato práce vyznívá jako monografie současného českého básníka Pavla Zajíčka. Základem této studie je analýza a interpretace jeho celoživotní oficiální i samizdatové literární činnosti.

Při rozboru některých (porevolučních) sbírek jsem vycházela z recenzí současných literárních časopisů. Představuji také život tohoto spisovatele, především v kontextu doby, ve které žil.

Stručně se zmíním o dvou hudebních skupinách, jež jsou úzce spjaté s touto osobností, tedy o DG 307 a PPU. Ve studii také používám emailovou korespondenci s Pavlem Z, všímám si i dostupných rozhovorů s tímto básníkem.

ANNOTATION

This diploma work is mainly a monography of a Czech author Pavel Zajicek. The base of this study is the analysis and the interpretation of his lifelong official and samizdat literary work.

In the analysis of some of his prerevolutionary books as the main source I used mainly the critiques of the contemporary literary magazines. I also present the life of the author itself, especially in the context of the period he lived in.

I will briefly mention two musical bands that are closely related to this personality – DG 307 and PPU. In my studies I use my personal e-mail with Pavel Z. and I do not forget to observe all accesible dialogues with this poet.

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. V KRÁTKOSTI O ČESKÉM LITERÁRNÍM UNDERGROUNDU	10
2.1 Propojení českého disentu s undergroundem	14
3. ŽIVOTOPIS PAVLA ZAJÍČKA	15
4. ZÁKLADNÍ INFORMACE O HUDEBNÍ SKUPINĚ DG 307	19
4.1 Porevoluční hudební činnost této hudební formace	21
4.2 Výběr z hudební tvorby DG 307 – po roce 1990	22
4.3 Šepoty a výkřiky	23
4.4 Kakofonie cesty	25
5. DG 307 – INTERPRETACE KONKRÉTNÍCH BÁSNÍ	27
6. SEZNÁMENÍ SE SAMIZDATOVOU TVORBOU PAVLA Z.	31
6.1 Charakteristika samizdatových knih	33
7. SBORNÍKY UNDERGROUNDU	39
8. VÝBĚR Z NEOFICIÁLNÍ TVORBY	41
8.1 Tok okamžiků	41
8.2 Vyslov sám sebe i svůj svět	44
8.3 Roztrhanej film	46
8.4 Kniha moří – úryvky	49
8.5 Úlomky skal	50
8.6 Šedej sen	52
9. POREVOLUČNÍ TVORBA PAVLA ZAJÍČKA	55
9.1 Kniha měst	55
9.2 Čas je výkřik uprostřed noci	58
9.3 Zvuky sirén a zvonů	61
9.4 Dozvuky baroka	65
9.5 Jakoby... Svět v zrnku písku	67
9.6 Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova.....	69
10. ZÁVĚR	75
11. POUŽITÁ LITERATURA	77
12. PŘÍLOHY	80

*„hledal jsem to v knihách nenašel hledal jsem to v tichu
nenašel hledal jsem to na cestách nenašel“¹*

„Když přemýšlíme o svém životě,
měla by nás vlastně nejvíce překvapit skutečnost, že jsme živi.“²

(Reinhold Schneider)

ÚVOD

Putování papírovými sny Pavla Z.

Při výběru mé diplomové práce sehrály prvořadou roli vzpomínky na dětství a sugestivní, nezapomenutelný prožitek ze setkání s Pavlem Zajíčkem. Život a literární činnost tohoto básníka bude tématem této studie.

K výběru názvu mne inspirovala jedna z autorových stěžejních básní, *Papírový aPsolutno*. Tato práce bude v podstatě jakousi poutí v tvorbě Pavla Zajíčka.

Na počátku bych ráda zmínila několik informací, které jsou důležité pro další pochopení celé studie.

Podstatnou okolností, kterou bych chtěla zmínit je fakt, že jsem si vybrala literáta, který bývá zařazován mezi nejvýznamnější osobnosti československého undergroundu.

Nebylo snadné vyhledat studijní materiály. Dosud nevyšla žádná monografie, která by se věnovala komplexnímu dílu Pavla Zajíčka. Ostatně ani literárních kritik nebylo publikováno mnoho, a když už, tak byly napsány autory, jež zařazujeme do kategorie undergroundových kritiků a spisovatelů – viz. Martin Machovec, Martin Pilař, Egon Bondy, Ivan Martin Jirous, aj. (tedy pokud sem neřadíme recenze publikované v literárních časopisech).

Mnoho literárních historiků a kritiků se dívá na undergroundovou tvorbu jako na pokleslou a primitivní literaturu. Již samotné vymezení undergroundu je poměrně komplikované. Považujeme jej spíše za jakési hnutí než za literární směr. Ať už si každý myslí o undergroundu své, musíme uznat, že patří do minulosti československého národa a možná i do jeho současnosti.

Smyslem práce bude podat příběh o jednom konkrétním autorovi, a to o Pavlu Zajíčkovi. Především se budu zabývat jeho celoživotní literární tvorbou.

Pokusím se představit život tohoto českého spisovatele a básníka, především v kontextu doby, ve které žil. Zmapuji také autorovu oficiální a samizdatovou literární

² Leonhardt Roland, *Pohledy do života*, Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 1995, nestránkováno

činnost. K tomuto účelu použiji svou vlastní interpretaci. Tento autor opakuje celý život jeden příběh, i proto se jeho tvorba příliš nevyvíjí. Z tohoto důvodu se i moje rozbory, především porevolučních knih, budou poněkud opakovat.

V interpretaci některých „oficiálních“ sbírek se budu opírat o názory literárních kritiků, které byly otištěny v současných literárních časopisech (například v *Hostu*, *Literárních novinách* aj.)

Stručně se zmíním i o dvou hudebních skupinách, jež jsou úzce spjaty s osobností básníka, tedy o DG 307 a Plastic People of the Universe. V práci zmiňuji také emailovou korespondenci s Pavlem Z.

Studiem komplexního díla výše zmíněného autora se dosud nikdo nezabýval. Nemalá úskalí mne proto provázela, po celou dobu vytváření této studie. Stejně často jsem ovšem zažívala radost ze stále nových poznatků.

*„Nezbytnými vlastnostmi těch, kteří si
zvolili underground za svůj duchovní
postoj, je zběsilost a pokora.
Komu tyto vlastnosti scházejí
nevydrží v undergroundu žít.“³*
(Ivan Martin Jirous)

V KRÁTKOSTI O ČESKÉM LITERÁRNÍM UNDERGROUNDU

Nejenom z mojí zkušenosti vyplývá skutečnost, že názory na vymezení pojmu underground jsou značně různorodé.

Pro tento směr existuje mnoho paralel a synonym - např. druhá kultura, antikultura, paralelní světy, někdy bývá také nazýván alternativou. Můžeme zmínit, že jde o směr, který jde proti proudu - tzn. proti oficiální konzumní a většinové společnosti.

U undergroundu nesmíme také opomenout fakt, že lidem dával, a s největší pravděpodobností stále ještě dává naději v každém, i nepříznivém čase, vytvořit si svůj vlastní, lepší svět.

Mnoho významných osobností, jež jsou spojovány s tímto směrem, nás přesvědčili o tom, že člověka lze spoutat fyzicky⁴, ale duševní síla se nedá jednoduše ukrást a zcela umlčet.

Samozřejmě v paralelním světě žilo i mnoho dalších lidí neseznámených s ideály a životem podzemní společnosti.

Dodnes není na českém trhu k dispozici mnoho vědeckých prací, jež by se věnovaly tématu československého undergroundu. Pokud již takové publikace existují, psali je autoři, kteří bývají s tímto směrem určitým způsobem spojováni. Jedná se především o Egona Bondyho, Martina Jirouse, Martina Pilaře a zejména pak o Martina Machovce.

Další skupina literátů, kteří se hlásí k myšlenkám undergroundu, spjatá kolem zaniklého samizdatového časopisu *Tvář*, do značné míry ovlivnila podzemní autory hlavně v sedmdesátých letech dvacátého století.⁵ Jmenovitě to jsou filozof Jiří Němec,

3 Jirous Martin, *Pohledy zevnitř*, Pistorius & Olšanská: Praha, 2008, s. 33

4 Typickým příkladem fyzické represe za doby komunistické totality je Martin Jirous, kterého režim odsoudil celkem k osmi a půl letům vězení z toho čtyři roky strávil ve Valdické věznici.

5 V tomto názoru mě utvrzuje Martin Jirous viz. Jirous Martin, *Pohledy zevnitř*, Pistorius & Olšanská: Praha, 2008, s. 78

literární kritik Jan Lopatka, básník Zbyněk Hejda aj.

Definice, tedy pregnantní vyjádření toho co je, či toho co není underground, závisí na subjektivním pohledu autora. I proto se v této kapitole budu soustředit hlavně na kategorizaci undergroundu, zejména pak na rozdělení, ve kterém dominuje jméno Pavla Zajíčka.

Underground se v českém prostředí objevoval ve vlnách, a to vždy v souvislostech širšího společenského dění.

Můžeme hovořit o první vlně českého undergroundu, která se objevila v padesátých a šedesátých letech a souvisí hlavně se jmény: Egon Bondy, Jana Krejcarová, Ivo Vodseďálek, Vladimír Boudník aj.

Někteří literární odborníci nazývají toto období, a autory s ním spojené, jako průkopníky československého undergroundu viz. Bondy, Jirous aj.

Další výrazná vlna přichází v letech sedmdesátých a osmdesátých. Právě tomuto období se budu věnovat detailněji, jelikož je spojováno také se jménem Pavla Z.

Martin Pilař periodizuje český kulturní underground na čtyři složky:

„1) První vlna českého undergroundu v 50. letech.

2) Americký underground konce 60. let a jeho vliv na český kulturní kontext

3) Pražský underground v 70. letech

4) Underground v letech nedávných a dnes.“⁶

S tímto rozdělením by se dalo souhlasit, ačkoliv je název třetího období poněkud zavádějící a může u některých lidí vyvolat záporné emoce, vždyť v sedmdesátých letech fungoval underground po celé Československé republice (Brno, Mostecko i Přeloučská skupina – viz. diplomová práce Tomáše Skály).

Trochu jinak rozčleňuje underground jeho zakladatel, Egon Bondy, ve stati básníci undergroundu. Tato studie byla otištěna v Bratislavském *Fragmentu K*.

K tomuto členění se připojuje i Martin Machovec ve své práci Šestnáct autorů českého literárního podzemí (1948-1989):

„1) Průkopníci (Egon Bondy, Ivo Vodseďálek, Bohumil Hrabal)

2) 60. a 70. léta - vlivy undergroundu amerického (Milan Knížek, Milan Koch, Vratislav Brabenec, Pavel Zajíček, Fanda Pánek, Ivan Martin Jirous, Quido Machulka, Josef Vondruška, Miroslav Jirec)

3) 80. léta - nejmladší podzemní generace (Jáchym Topol, J. H. Krchovský, Petr Placák, Luděk Marks aj.).“⁷

6 Pilař Martin, *Underground*, Host: Brno, 2002, s. 29

7 Tamtéž, s.30

Jak již bylo zmíněno, podrobněji se budu v této kapitole zabývat sedmdesátými léty, v těchto časech normalizace, již začíná tvořit (hudebně i literárně) Pavel Zajíček.

Vím, že toto období českých potažmo československých dějin, nebylo tak tragické jako léta padesátá, ovšem ani tyto časy nepřinášely příliš optimismu.

V těchto šedých dnech normalizace, byla nutná identifikace s komunistickou stranou, kdo se jakýmkoliv způsobem vymykal většinové populaci, působil pozdvižení.

Československý underground je zejména svědectvím minulé – podle některých autorů (Martin Putna) špatné doby.⁸ I přesto bylo toto údobí československých dějin vysoce kulturně produktivní.

V tomto mne utvrzuje i Egon Bondy v jedné ze svých citací.

„Československý underground 70. - 80. let byl významnou složkou neoficiální kultury a v jejím rámci měl mnoho prvků vyslovené kontrakultury. Víc než v jiných zemích východního bloku byl však proudem umělecky vysoce aktivním, a to od rocku až po výtvarné umění.“⁹

Jelikož se ve své práci věnuji autorovi, jenž píše především básně, budu se blíže věnovat veršům českého undergroundu.

Poezie československého undergroundu je opravdu zvláštní kapitolou české literatury. Obsahuje například mnoho protikladů. Vyskytují se v ní primitivní rýmovačky i složité metafory, proklínání i modlitby, opilecká říkadla i patetické hymny. Čiší z nich vulgarita i něha. Podobně se na undergroundové básně dívá i Martin Putna.¹⁰

V undergroundu existuje mnoho zkratk, šifer, aluzí, narážek. Stěžejním komunikačním prostředkem tohoto směru jsou konkrétní jména. Považuji za důležité zmínit, že pro laiky mohou tyto prostředky působit nesrozumitelně, nepochopitelně, nejednoznačně až zmateně.

Faktem zůstává, že underground používá tento svůj svébytný jazyk. V těchto myšlenkách mě opět utvrzuje Martin Putna.¹¹

Jak již bylo zmíněno, klíčovou roli v tomto směru hrají konkrétní jména. Některá se stala dokonce celonárodním mýtem (Ivan Magor Jirous), jiná zase působí legendárně pouze v určité komunitě (Přeloučská skupina – diplomová práce Tomáše Skály).

Jedno z těchto jmen představuje právě Pavel Zajíček. Jirous hovoří dokonce o Pavlu Z. jako o zásadní postavě českého undergroundu sedmdesátých let. Samozřejmě

8 Putna Martin, *Měli jsme underground a máme prd*, Knihovna Václava Havla: Praha, 2009, s. 7-8

9 Bondy Egon, *Pohledy zevnitř*, Pistorius & Olšanská: Praha, 2008, s. 61

10 Putna Martin, *Měli jsme underground a máme prd*, Knihovna Václava Havla: Praha, 2009, s. 7

11 Tamtéž, s. 7-8

spolu s otcem tohoto směru, totiž s Egonem Bondym. Viz. Citace: „*Bondyho texty měly po svém hromadném rozšiřování v 70. letech asi největší vliv na nastupující generaci undergroundu – o tento vliv se s ním podílel Pavel Zajíček, který své apelativní mesiášské texty šířil skrze DG 307, sesterské seskupení skupiny Plastic People.*“¹²

V této době se také objevuje zajímavá skutečnost: poezii píše téměř každý, i lidé, kteří neměli prakticky žádné literární vzdělání. Této skutečnosti odpovídají některé texty zcela primitivního charakteru. Vyprodukovalo se ovšem i plno textů kvalitních. Podobně uvažuje opět Jirous: „*Začala psát i řada epigonů, mnoho lidí, kteří neměli prakticky žádné vzdělání, psali to, co považovali za poezii.*“¹³

Píšících osob, které vyjadřovaly svoje pocity podobným způsobem jako Pavel Z. bylo opravdu mnoho. Jelikož moje diplomová práce by měla plnit jiný smysl, zmíním zde pouze výčet jmen. Jednalo se například o Františka Pánka, Vratislava Brabence, Věru Jirousovou, Josefa Vondrušku, Andreje Stankoviče a jiné.

V letech osmdesátých, začíná psát, v Čechách a potažmo i v západní Evropě, dnes uznávaný Jáchym Topol. Osobnost, která stojí za vznikem legendárního časopisu *Revolver Revue*.

Na něho působil vliv neoficiální kultury od raného mládí. Ostatně zmiňuje se o tom i ve stati, která se týká především *Revolver Revue*: „*Do undergroundu neplatila žádná vstupenka. Vstup byl přirozený a postupný. Když Plastiky pustili, tak dále pořádali utajené koncerty. Podařilo se mi dostat se na jeden, a tak jsem se okamžitě ocitl ve světě dobrodružství.,, ... Otvíral se přede mnou prostor, v němž bylo možno něco dělat. ... Byl to svět nebezpečí, kde si člověk hrál s ohněm – ale nuda v něm nebyla.*“¹⁴

12 Jirous Martin, *Pohledy zevnitř*, Pistorius & Olšanská: Praha, 2008, s. 75

13 Tamtéž, s. 75

14 Tamtéž, s. 89-90

*„Pan Havel je dnes u souzení
a mně je bídně k usouzení
Kam za třicet let dospěla jsi
vlasti moje kdys plná krásy
Pan Havel je dnes u souzení“¹⁵
(Egon Bondy)*

Propojení českého disentu s undergroundem

V sedmdesátých letech dochází také k zajímavému fenoménu, tedy ke sblížení českého disentu s undergroundem. Normalizační situace přitlačila obě skupiny k sobě, nejprve se jednalo o setkání čistě pragmatické a racionální. Obě strany spojoval společný nepřítel. Jenže ze svazku čistě formálního vyrostlo brzy velké uznání a přátelství.

Ústředním faktorem bylo setkání dvou vůdčích osobností obou směrů, k němuž došlo v roce 1976. První bližší kontakt mezi Václavem Havlem a Ivanem Martinem Jirousem zprostředkoval vystudovaný historik výtvarného umění František Šmejkal.¹⁶ Další události na sebe nenechaly dlouho čekat. Následoval proces (1976) s lidmi spjatými kolem hudební skupiny Plastic People, za ně se postavil Václav Havel i ostatní disidenti. Tato informace se dostala také do zahraničních médií. Všichni mluvili o porušování lidských práv v Československu. Malý stát na východě Evropy se dostal do povědomí lidí. Jedním z odsouzených v tomto vykonstruovaném procesu byl právě Pavel Zajíček.

15 Putna Martin, *Měli jsme underground a máme prd*, Knihovna Václava Havla: Praha, 2009, s. 38

16 Tamtéž, s. 7

„Zahleď se do sebe v tvém nitru je pramen,
který nikdy nevyschne, dokážeš-li ovšem hledat.“¹⁷

(Marcus Aurelius)

ŽIVOTOPIS PAVLA ZAJÍČKA

Praha nám dala mnoho slavných spisovatelů. Jedním z nich je i básník Pavel Zajíček, který se zde narodil 15. dubna 1951. Své dětství a rané mládí prožil v Radotíně u Prahy. Díky svým věřícím prarodičům i v těchto časech pravidelně dochází do kostela, kde se podílí na průběhu obřadů dokonce jako ministrant. Můžeme zde vysledovat určitou spojitost s tím, že nás celou Zajíčkovou tvorbou provázejí biblické motivy. V roce 1970 odmaturoval na průmyslové škole v Praze. Následně začíná studovat na Stavební fakultě ČVUT, kterou však v roce 1972 opouští a zanechává tak tuto vysokou školu nedostudovanou. V letech 1972 – 1976 si vyzkoušel řadu dělnických profesí, mimo jiné umýval okna, byl kulisákem, stavebním dělníkem i dřevorubcem (1975–1976, v Mařenicích u Cvikova). Za zlomový můžeme označit rok 1973, kdy Zajíček společně se svým blízkým přítelem Milanem Hlavsou založil experimentální undergroundovou hudební skupinu DG 307. I přes několik vynucených přestávek vystupuje s tímto hudebním projektem i v dnešní době. Tento rok bývá také nazýván počátkem třetího hudebního obrození. Dle Martina Jirouse: „V tomto roce jednak vznikly dvě nové kapely – DG 307 a Sen noci svatojánské band. - jednak začínají společné akce, na nichž se podílejí kapely různých hudebních orientací: mizí někdejší nesnášenlivost mezi rockovou hudbou a jinými hudebními formami.“¹⁸

Zajíčková skupina DG 307 navazovala na alternativní hudební skupinu Aktual Milana Knížáka. V raných textech je též patrná inspirace „primitivní“ rýmovou technikou Egona Bondyho: „Ach to státu hanobení! Nad to není nad to není Příslušník se na nás kření Že má frčku k povíšení“¹⁹. Z počátku se Zajíčkovy písňové texty nesou v duchu ozvěn humorné hippie poetiky, tato hravá struna však záhy utichá a nastupuje vážnost, poněkud netypická pro český underground 70. let minulého století.

O tři léta později, tedy v roce 1976, byl ve vykonstruovaném procesu odsouzen za výtržnictví na jeden rok vězení. Pavel Zajíček v té době odchází z Prahy do malé

17 Leonhardt Roland, *Pohledy do života*, Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 1995, nestránkováno

18 Jirous Martin, *Pohledy zevnitř*, Pistorius & Olšanská: Praha, 2008, s. 25-26

19 Kolektiv autorů, *The Plastic People of Universe*, Maťa: Praha, 2001, s. 72

vesničky Mařenice v severních Čechách, kde spolu se svými přáteli pracuje jako lesní dělník. Tito lidé se domnívali, že alespoň na chvíli zmizí z dohledu státní bezpečnosti. Ovšem ani zde nenašli dostatečně „bezpečný“ úkryt před tehdejší policií. Překvapivé, ale dopředu připravené zatčení je čekalo v místním hostinci.

Z osmnácti obžalovaných byly nakonec odsouzeny čtyři výrazné osobnosti československého undergroundu. Jmenovitě to byli: Pavel Zajíček - básník, Vratislav Brabenec člen spřátelené hudební skupiny Plastic People of the Universe, Svatopluk Karásek - evangelický kněz a zpěvák undergroundové scény a kunsthistorik Ivan Martin Jirous.

Ve vězení pak Pavel Zajíček píše formou deníkových záznamů, *Tok okamžiků : Dopisy*. Po básnickově pobytu ve vězení, jak později sám prohlašuje: „... *byla to pouhá čtyři roční období* ...“²⁰, se autor ocitá na úplném dně. Tento čas prožívá, dle svých vlastních slov, v mlze a kouři „čtyřkových“ restaurací. Ihned po svém propuštění totiž podepisuje Zajíček Chartu 77. Tímto činem si (podobně jako mnoho jiných) ještě více komplikuje svou stávající situaci. Nemůže sehnat vhodné zaměstnání, a proto se živí jako lepič pytlíků.

Státní bezpečnost jej navíc nenechává v klidu. Výslechy, které povětšinou doprovází fyzické i psychické týrání, jsou poměrně časté. Komunistický establishment byl schopen všeho, což dokazuje i obvinění básníka ze znásilnění třináctileté dívky. Samozřejmě se jednalo pouze o další vykonstruovaný případ tehdejších policejních složek. I tato událost výrazně přispěla k jeho odjezdu a následné emigraci z komunistického československého státu. Konečné rozhodnutí opustit vlast se v jeho hlavě odehrálo v létě roku 1979. Československo opouští podobně jako řada další undergroundových autorů (Svatopluk Karásek, Josef Vondruška, Miroslav Skalický, Zina Freundová a jiní) v roce 1980. Právě v letech 1980 – 1981 se totiž zřejmě nejvíce vystupňoval politický teror na nepohodlné obyvatele státu, kteří byli povětšinou podepsáni pod Chartou 77. „*V nejhorším období represí – v letech 80-81, odjíždějí Sváťa Karásek, Vráťa Brabenec, Josef Vondruška, Pavel Zajíček, Jaroslav Bovi Unger, Tomáš Liška, Zina Freundová, Aleš Březina, Miroslav Skalický, Karel Havelka, Jiří Němec a řada dalších aktivistů českého undergroundu.*“²¹ Původní undergroundová pospolitost byla v podstatě rozprášena během jediného roku. Ti, kteří neemigrovali, byli uvězněni (Ivan Martin Jirous, Jiří Gruntorád, František Stárek) nebo zůstávali v neustálé pozornosti špionážních jednotek. Sledování byli nejenom lidé, ale zejména jejich

20 E-mailová korespondence s Pavlem Zajíčkem, 5.4.2009

21 Jirous Martin, *Pohledy zevnitř*, Pistorius & Olšanská: Praha, 2008, s. 79

činnost a tak se veřejná vystoupení stávají pouhým snem. Občanů, kteří dokázali odolat tomuto totalitnímu tlaku a zůstali v naší zemi, si Pavel Zajíček velice váží.

Jak již bylo zmíněno výše, v roce 1980 opouští spisovatel rodné Československo. Jeho první kroky ho vedou na sever do skandinávského Švédska, kde pobývá ve městech Upsala a následně Göteborg celých šest let.

Později přesídlil do kulturního a ekonomického centra západního pobřeží Spojených států amerických. V New Yorku se věnoval převážně výtvarnému umění.

Peníze na obživu si dokázal obstarat díky práci u stěhovací služby. Po listopadové revoluci žil střídavě v New Yorku a v Praze, od roku 1995 se jeho hlavním sídlem stává, snad již natrvalo, Praha. Ke konci 20. století se Zajíčkova rozpolcená osobnost naplno projevuje tvrzením: „*Domovy mám dva, Prahu a New York.*“²² Dnes již prohlašuje, že domov je tam, kde se člověk cítí dobře.

Pavel Zajíček publikoval před rokem 1989 řadu svých textů v samizdatu. *Mařenická kniha, Tok okamžiků, Úlomky skal, Vyslov sám sebe i svůj svět, Šedej sen* (1980), *Kniha moří* (1981) a *Listy k čemukoliv* (1980). V roce 1977 uspořádal Zajíček na počest Jiřího Němce a Ivana Martina Jirouse antologii podzemní poezie *Nějakej vodnatelnej papírovej člověk*. Svými texty je zastoupen též v samizdatových sbornících *Egonu Bondymu k 45. narozeninám* (1975 ed. Ivan Martin Jirous), *Ing. Petru Hamplovi k 45. narozeninám* (1975 ed. Ivan Martin Jirous), *Děti Dvou sluncí* (1975 ed. Martin Němec), *Hodina Naděje: Almanach české literatury 1968 – 1978* (Petlice 1978) aj. Ilegálně se šířily též jeho hudební projekty, jejichž texty či libreta obstojí i bez hudebního doprovodu. Po roce 1989 vychází počáteční básně z let 1973 – 1980, kromě textů *DG 307* obsahuje tato publikace také výbor ze samizdatových publikací *Šedej sen* a *Roztrhanej film*. V roce 1993 vychází kritikou oceňovaná *Kniha měst*, o šest let později kolibříkové vydání sbírky *Čas je výkřik uprostřed noci*. Tato kniha vyšla též v angličtině a švédštině. V roce 2001 se na trhu objevuje sbírka *Zvuky sirén a zvonů*, o rok později *Zápisky z podzemí (1973 – 1980)*, ty obsahují texty samizdatových publikací *Mařenická kniha, Dopisy, Vyslov sám sebe i svůj svět, Listy k čemukoliv, Úlomky skal, Šedej sen, Roztrhanej film*. *Jakoby...Svět v zrnku písku* z roku 2003 je jakousi básní v próze, jedná se v podstatě o mozaiku autorova života. Po čtyřech letech se na trhu objevuje sbírka, jejíž minimalistická grafická úprava kontrastuje se sáhodlouhým titulem: *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*. V roce 2008 vychází samizdatová kniha: *Roztrhanej film*, kterou doplňuje CD nahrávka

a grafický list.²³ Doposud posledním básnickým titulem je sbírka *Kniha psaná chaosem* (2009), která obsahuje samizdatové texty.

Spisovatel také představil některé své sbírky širšímu publiku pomocí autorského čtení. Za všechny jmenuji alespoň některá, konající se například v klubu Kaštan v Praze či v kostele U Salvátora.

Na veřejnosti se literát objevil záhy po smrti nejbližšího přítele Milana Hlavsy, tedy v roce 2001.

Pavel Zajíček, jak již bylo zmíněno výše, se věnuje také výtvarnému umění. Vystavuje především koláže, vitráže a iluminované objekty. V roce 2002 například v Pražském antikvariátu Ungula. Tvoří je už přes třicet let. V sedmdesátých letech pracoval na obálkách a ilustracích samizdatových publikací. Když se v roce 1980 usadil ve Švédsku, začal podle svých slov skládat své koláže z toho, co dala moře. Později v New Yorku z toho, co dala ulice.

Zajíček se objevil i v několika českých filmech. Zahrál si rozhlasového moderátora ve filmu *Knoflíkáři* (1997), v režii Petra Zelenky. Objevil se také ve snímku, který vznikl podle předlohy Jáchyma Topola *Anděl Exit* (2000), režíroval Vladimír Michálek. Malou roli si zahrál i v *Cabrioletu* Tobiáše Jirouse v roce 2001 – režie: Marcel Bystroň. Sám sebe ztvárnil také v oceňovaném snímku na motivy knihy Jana Pelce *...a bude hůř* (2007), režie Petr Nikolaev.²⁴

23 Vycházím také z internetového odkazu:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=217&hl=zaj%C3%AD%C4%8Dek+Pavel>, 5.4.2009

24 Tamtéž

„Kapela DG 307 je výkřikem zoufalství normálních osobností, neschopných přizpůsobit se té tváři světa, jakou nám nastavuje současná konzumní společnost.“²⁵

(Martin Jirous)

ZÁKLADNÍ INFORMACE O HUDEBNÍ SKUPINĚ DG 307

Tato hudební formace dokázala zůstat sama sebou v každé (i normalizační) době. Také vědomě rezignovala jak na přízeň hudební kritiky, tak i širšího publika. Zajíček rozhodně nepatří ke komerčním interpretům, jeho hudba však působí věrohodně a opravdově a zachovává si svoji vlastní tvář po celou dobu své existence.

Za důležitý můžeme označit rok 1973, kdy dochází ke spojení dvou vůdčích osobností československého hudebního undergroundu. Právě v tomto roce se vytváří spolupráce Milana Hlavsy a Pavla Zajíčka. I mnoho jiných osobností této generace je spjato s hudební scénou: Aktuál: Milana Knížáka, Plastic People of the Universe: Vratislav Brabenec, Ivan M. Jirous.

Hlavsa vystupoval na počátku sedmdesátých let již s hudebním tělesem Plastic People of the Universe, v tuto dobu se skupina DG 307 teprve začíná utvářet. Dokázal, že je všestranným umělcem, protože s DG 307 vymýšlel a následně prováděl zcela jiné hudební postupy než s Plastic People. V pozdějších letech z důvodu Zajíčkovy emigrace (1980) toto seskupení opouští.

K obnovení spolupráce Hlavsy se Zajíčkem došlo po jeho návratu z exilu již jen jednou. Vytvořili spolu sólový projekt „Uměle ochuceno“ (Újezd, 1992).

Ten se zřetelně odlišuje od předchozích drásavých a experimentálních kompozic, ovšem nechybí nepostradatelná dávka emocí a silné naléhavosti, typická pro jakoukoliv hudební etapu DG 307.

Osobnost Pavla Zajíčka zůstává s DG 307 spojena až do dnešních dní. Od počátku můžeme za stěžejní rys této hudební skupiny považovat jeho zcela sugestivní, citlivé a nekonvenční texty. Je potřeba zmínit, že toto hudební seskupení přineslo do českého prostředí industriální, scénickou hudbu. Interpret – zpěvák nefunguje pouze jako přednášející sdělení, živě skoro extaticky v halucinogenním opojení jej vytváří, inscenuje. Opírám se o názory Kožmína a Trávníčka cituji: „Rock se stává tmelem, v němž se spojuje hudba, slovo i jevištní akce. Jako by autoři jejím

25 Jirous Martin, *Pohledy zevnitř*, Pistorius & Olšanská: Praha, 2008, s. 28

*prostřednictvím vraceli poezii její původní obřadnost rituálu, kultu či šamanského zaklínání.*²⁶

Spřátelené skupiny PPU a DG 307 se vyznačovaly divadelní výpravností a jevištními kulisami.

Skupina DG 307, jak již bylo výše zmíněno, navazovala na experimenty kapely Aktual Milana Knížáka. To potvrzuje i samotný Zajíček.

V raných textech (1973 – 1976) spatřujeme inspiraci naivizující rýmovou technikou Egona Bondyho: Zajíčkovy písňové texty se také v tomto čase nesou v duchu ozvěny humorné hippie poetiky v souvislosti s beat generation ve Spojených státech amerických (*„sme hudebníci z konzervy útočíme psychu na nervy, sme potomci dušologa nevzali sme všichni roha, hipí ..ánhepy...hypy, hypí..ánhepy..hypy“*²⁷). V těchto textech můžeme pozorovat jednoduchou poetiku. Pavel Z. užívá střídavé či sdružené rýmy. Již v rané tvorbě pozorujeme autorovo charakteristické opakování. Pracuje s nespisovným, hovorovým jazykem, časté jsou vulgarismy (*„topim se ve sračkách svýho přemejšlení/ topim se vob den nic se nezmění ...“*²⁸) Tyto prostředky užívá Zajíček funkčně a spontánně.

První koncert absolvovala skupina DG 307 v Klukovicích u Prahy, to se psal rok 1973. Další se konal až o dva roky později v Kostelci u Křížku. Tato hudební formace musela hrát skrytě, ilegálně, a proto veřejně téměř nevystupovala. Většinu koncertů tudíž tvořily soukromé akce s podtextem happeningu, pořádané pro uzavřený okruh spřáteleného publika. Machovec k tomu uvádí: *„Pamětníků na nečetná (ale o to fantastičtější a jedinečnější) vystoupení DG 307 bude asi všeho všudy jen pár set, ne-li desítek.“*²⁹

Poměrně brzy radostný a nadějný tón skupiny zaniká (1976 – 1980). Primitivní, jednoduché rýmovačky začínají ustupovat do pozadí a hravá a drásavá struna utichá. S dříve častým humorem se nyní setkáme zcela výjimečně. Nastupuje vážnost, poněkud atypická pro český (československý) underground 70. a 80. let minulého století. Po roce 1976 bylo podzemní společenství zásahem Státní bezpečnosti v podstatě rozbito. V této životní etapě Pavla Zajíčka (po jeho ročním věznění) se básníkovy texty subjektivizují. Dochází k symbolistické až dekadentní obrazotvornosti a mnohovýznamovosti: *„proniknu jazykem/do tvýho lotosovýho květu/zapálíme ohně/na vyhaslejch*

26 Kozmín Zdeněk, Trávníček Jiří, *Na tvrdém loži psiho vína*, Česká poezie od 40. let do současnosti, Boots, Jota: Brno, 1998, s. 47

27 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 16

28 Tamtéž, s.44

29 Machovec Martin, úvodní slovo v *DG 307 texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 6

*pláních/cesty českem.*³⁰ nebo jinde: „...*marný je putování k vrcholům/když kořeny zarůstají do bahna/marná je/šíleně jasná představa/když v oku se odráží hrob...*“³¹

Autor se také snaží vyjádřit v této době rozpory lidské existence, což často jeho texty dovádí až na pokraj sdělitelnosti.

Poslední živé vystoupení DG 307 před Zajíčkovým odjezdem do exilu se konalo v Nové Vísce u Chomutova (1979). Syrovost, věrohodnost, nihilismus a deformace byla cítit z tehdejšího hudebního i vokálního projevu DG 307. Podle mého názoru skupina pravdivě odrážela život v ghettu českého podzemí. Jeden z pamětníků - Martin Jirous k tomu říká toto: „*Autentická hloubka prožitků, nepředstíraná vroucnost hlasů, již by se mohli od těchto hudebníků učit interpreti středověké hudby.*“³²

Myslím, že důležitější než umělecký či estetický efekt byl nejen při tomto koncertu pocit vzájemného souznění a také zúročení vlastní kreativity. DG 307 a podobné hudební skupiny (viz. Umělá hmota, Aktual, Plastic People of the Universe) se také alespoň chvíli mohly radovat z potvrzení nezávislosti na tehdejší totalitní oficiální kultuře, již připadaly naprosto nevyhovující. Martin Jirous píše krátce po koncertě toto: „*Výpověď DG 307 není ojedinělá a netypická. Je to jeden z varovných signálů pro ty, kdo se domnívají, že mohou ducha zdolat útlakem a represí. Mohou ho, pravda, dostat do lisu, ale je otázka, jestli růžový olej, který z toho lisu vytéká, bude vonět i jim.*“³³

„*Chtěl jsem ti říct o svém úžasu
chtěl jsem ti napsat o svém světle*“³⁴
(Pavel Zajíček)

Porevoluční hudební činnost této hudební formace

Jak již bylo výše řečeno, pozitivně hodnotíme Zajíčkovy texty a jeho podivně naléhavý a uhrančivý přednes.

Ovšem v dnešních dnech, tedy po Zajíčkově příjezdu z USA se DG 307 zlepšily především díky vynikajícím hudebníkům. Počáteční kakofonie byla nahrazena nezvyklou harmonií a to také díky převzatým prvkům z vážné hudby. Muzikanti se

30 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 65

31 Tamtéž, s. 63

32 Jirous Martin, *Krásá bude křečovitá nebo nebude vůbec*, ve Vokně 02/1979

33 Tamtéž

34 Zajíček Pavel, *DG 307-Na kus plechu napsal jsem ti báseň*, Guerilla Records: Louny, 2002

album od alba mírně obměňují, ale Pavel Zajíček a zajímavá, originální, inteligentní hudba zůstává, nevšímaje si komerčních vlivů.

Hudba tohoto tělesa je poněkud obtížně zařaditelná. Obsahuje totiž jak schémata běžná v klasickém písničkářství, zaslechneme tu i kompoziční postupy, dotýkající se tradic hudební avantgardy. Jejich hudba však přináší i motivy blížíící se vážné hudbě, zejména emotivně gradující souhry houslí a violoncella. Smyčcové a klávesové nástroje zde navíc fungují zcela přirozeně a působivě. Tyto výše zmiňované prvky lahodně kontrastují s civilně opravdovou deklamací textu Pavla Zajíčka.³⁵

To vše potvrzují porevoluční alba a především živá vystoupení této hudební formace. Jak již bylo výše zmíněno, seskupení se obměňuje, pouze některá jména se objevují v DG 307 stále (Pavel Cigánek – housle, Tomáš Schilla – violoncello, Tomáš Vtípil – elektrická kytara).

Zůstává také inteligentní originální hudba, která se komerčně nepodbízí a i přesto, či právě proto je stále působivá.

„Zvláštní hra za hrou. Už ani ne hra, kterou lze rozložit
a pochopit ji, alespoň trochu.“³⁶
(Pavel Zajíček)

Výběr z hudební tvorby DG 307 – po roce 1990

V roce 1999 (březen) vznikla zdařilá a autentická koncertní nahrávka, kterou v prosinci téhož roku pod jednoduchým názvem Koncert vydalo brněnské vydavatelství Indies. Tento titul nám nabízí průřez celou historií kapely, kterou hudebníci podávají, interpretují v hutném a vyváženém tvaru. Album obsahuje také tři skladby ze sedmdesátých let, které složil Zajíček spolu s Milanem Hlavsou, totiž: *Degenerace*, jakýsi výkřik, nad kterým mnozí především v časech komunismu strnuli. Najdeme zde také legendární *Papírový aPsolutno* a píseň *Hudebníci z konzervy*, což je nenáročná píseň, která u příznivců undergroundu doslova zlidověla. Detailněji se budu věnovat těmto zhudebněným básním v pozdější interpretaci.

Na albu také nechybí známá skladba *Praha-New York-Paříž*, kterou složil Zajíček s Hlavsou počátkem devadesátých let. Z jednoho dřívějšího rozhovoru s Pavlem

35 V těchto názorech se také opírám o informace z internetového odkazu: <http://www.freemusic.cz/clanky/1215-dg-37-sepoty-a-vykriky.html>, 10.4.2010

36 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. Do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007, č. 46

Z. jsem se dozvěděla, že text této písně napsal básník ještě při svém pobytu v New Yorku, krátce poté, co se dozvěděl o sebevraždě svého přítele a rovněž bývalého spoluhráče z DG 307: Jaroslava Kukala.³⁷

Můžeme tu také nalézt jednu z nejemocionálnějších písní totiž: *Rozlity vody nelze sesbírat* „...psal jsem ti o tom čemu jsem věřil opakoval jsem tvoje jména/opakoval jsem myšlenky až do úplného vyčerpání můj hlas se proměnil v neartikulovaný vytlí/jinak nic...“³⁸

Tato píseň výborně popisuje bytostný smutek, který občas bývá ukotven v člověku. Přiznání smutku není podle mého názoru slabost, ale naopak dokazuje sílu osobnosti. Jedinec by tyto tíživé pocity neměl skrývat právě v dnešním paradoxním, chaotickém světě. Díky autenticitě a povedenému hudebnímu provedení tato píseň fascinuje mnoho posluchačů a příznivců DG 307.

Komplexně působí titul srozumitelně a pochopitelně, nicméně nepostrádá charakteristické napětí a sevřenost. Cítíme z něj též očistnou sebereflexi a osvobozující výpověď. Přesně tak, jak tomu bylo ve zběsilých dobách rané hudební činnosti této skupiny. Album Koncert nabízí odpověď na otázku, zda se může a dokáže underground rozvinout i jiným směrem. Tato hudební formace ukazuje ostatním přijatelnou, novou cestu.³⁹

*„Krůpěje potu na tvejch zádech
jako rosa v raní trávě vlaštovky už přilétají. ...“⁴⁰
(Pavel Zajíček)*

Šepoty a výkřiky

Toto album se odehrává ve smířlivé, zadumané, milostné a také vzpomínkové atmosféře. Někteří hudební kritici o něm uvažují jako o méně depresivním než předešlá alba této skupiny.⁴¹

Tradiční jistotou jsou i tady syrově poetické texty Pavla Zajíčka, stejně jako jeho tichý deklamovaný projev. Důležitou roli hraje podobně jako u dalších Zajíčkových

37 Rozhovor s Pavlem Zajíčkem na internetových stránkách
<http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=5>, 5.2.2009

38 Zajíček Pavel, *DG 307: Koncert*, Indies: Brno, 1999

39 V těchto názorech se také opírám o informace z internetového odkazu:
<http://www.freemusic.cz/clanky/1215-dg-37-sepoty-a-vykriky.html>, 10.4. 2010

40 Zajíček Pavel, *DG 307: Šepoty a výkřiky*, Guerilla Records: Louny, 2002

41 Kalenská Renata, *Zraňovaný negaci*, v Respektu 20/2002

básní intertextualita. Již samotný název nám asociuje jeden z filmů švédského režiséra Ingmara Bergmana. Narazíme tu na píseň s názvem *Tulák po hvězdách*, cítíme z ní úctu k dílu Jacka Londona.

Pilíře skladeb jsou podobné jako u předešlých alb. Najdeme zde ukázněně pracující bicí, občasné náznaky industriálního hluku, střípky důmyslně vymyšlených zvuků. Všimáme si též táhlých podkresů klávesových nástrojů, zvukotvorné kytary a mrazivých tahů smyčců. Basová kytara hraje oproti předešlým albům originálněji, může to být i tím, že změnila svého majitele.

Forma skladeb působí poměrně volně, ale ani většina pomalejších písní neztrácí tempo. Oproti tomu působí druhá píseň tohoto alba (*Starý piano*) na některé posluchače díky svému hudebnímu provedení monotónně a stereotypně. Jinak posluchače silně osloví většina skladeb. Dvě se viditelně odlišují z koncepce alba. Jedná se o údernější a dynamicky působící *Štěkající sny* a ústřední píseň z tohoto alba, jež nese stejný název jako celý titul: *Šepoty a výkřiky*. V této skladbě fungují dva protiklady, dvě výzvy. Všimáme si atmosféry hluboké noci, a silné milostné touhy dvou bezejmenných lidí. Vše zahaluje roucho nejistoty. Jedná se o sugestivní skladbu, která se zařezává pod kůži stejně jako střepy skla.

Klasické lidové písně jsou nejbližší *Krůpěje potu*, vynikajícím, autentickým způsobem vyjadřují milostné prožitky, uchu lahodící hudba přináší téměř dokonalý hudební zážitek. „*Krůpěje potu na tvejch zádech, jako rosa v ranní trávě, vlaštovky už přilétají ...*“⁴² Pavel Z. vybral pro celé album výstižná a melodicky znějící slovní spojení: „*nachové plachty, kůže vystlaná štěrkem z tvých očí vyplouvaj koráby, černý ptáci na obloze*“⁴³

42 Zajíček Pavel, *DG 307: Šepoty a výkřiky*, Guerilla Records: Louny, 2002

43 Tamtéž

„Nepotkáš! Nevkročíš! Nedojdeš! Nedotkneš se!
Nespatříš! Vše už je velký → tys nechal plameny hořet!“⁴⁴

(Pavel Zajíček)

Kakofonie cesty

Jedná se o první sólové album Pavla Zajíčka, vychází v malém lounském vydavatelství Guerilla Records v roce 2007.

Domnívám se, že toto album je skutečně příkladnou ukázkou synchronizace mluveného slova s hudebním doprovodem, i přesto že úvodní skladba *Hotel Saigon* působí místy poněkud překotně a chaoticky. Nejspíš za to mohou příliš výrazné a rychlé rytmy a několik nadbytečných kytarových motivů. Podobně uvažuje i internetový recenzent.⁴⁵ Naopak vkusně v této písni vyznívá použitá elektronika a zvuky praskajících plastových lahví.

Silně a podmanivě vyznívá hned následující skladba *Omnia Orta Cadunt*, jejíž komorní ráz podtrhují koncertní violoncello Tomáše Schilly a klasický klavír v podání Alexandry Ledinské. Klidně vyznívá též skladba *Sen o zmizelé ženě*. Píseň s názvem *Fantasmagorie...* osloví posluchače především křehkým pianem, bicími a zvuky preparovaných nástrojů.

Nejsilnějším dojmem působí poslední píseň *Kakofonie cesty*. Její začátek působí téměř étericky. Díky tomu může některým posluchačům připomínat islandské Sigur Ros. Střídá se tu decentní, rockově znějící kytara Pokorného se silnými elektronickými zásahy Tomáše Vtípila. Právě tyto hudební postupy pomohly nejen této skladbě, ale prakticky celému albu díky svému modernímu, expresivnímu zvuku. Tito dva hudebníci vyvažují poněkud konzervativnější pojetí ostatních spoluhráčů.⁴⁶

Ráda bych podotkla skutečnost, že se po sametové revoluci (po roce 1990) hudební cesty PPU a DG 307 zcela rozešly. Plastic People se staly prakticky komerční záležitostí. Začali vyprodávat rozsáhlé sály, na počátku 90. let vystupoval Milan Hlavsa a jeho nové hudební těleso Půlnoc po Evropě ve Francii (na vernisáži Andyho Warhola) i Spojených státech. V New Yorku vystupují s legendárními The Velvet underground. PPU však nepřestávají koncertovat ani po smrti zakladatele Milana Hlavsy (leden 2001), jejich lídrem se stává Vratislav Brabenec. Také tato skutečnost přispěla

44 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 321

45 <http://www.freemusic.cz/clanky/5351-pavel-z-kakofonie-cesty.html>, 10.4. 2010

46 Tamtéž

k výraznému odvrácení tradičních příznivců od této hudební formace. Následně se objevují na masových, převážně rockových festivalech. V lednu 2010 pokřtily v paláci Akropolis svou novou experimentální desku s názvem *Maska za maskou*.

DG 307 zůstávají i v dnešních dnech okrajovou záležitostí, ačkoliv se muzikanti výrazně obnovili. I oni však vydávají stále nová alba, z nichž poslední nese název *Magický město vyhořelo* (2009). Jedná se o nevšední hudbu, jež nemá potřebu komerčně se podbízet. Slyšet na živo esoterický hlas Pavla Z. přináší příznivcům vždy nezapomenutelný zážitek.

Kapela si ovšem pečlivě vybírá akce, na nichž bude koncertovat. Zřídka se objevuje na rockových festivalech. Šanci poslechnout si tuto formaci máme pouze v alternativních hudebních klubech. Neslyšíme ji z rádií ani televize, opravdu nepodléhá moderním hudebním trendům.

*„Chci svět náš chci zběsilej čas
chci kus skály kterou rozkoušem
chci vidět paprsek za kterým jdem
chci všech se dotknout chci rez a řev
chci vidět chci cejtít ...“⁴⁷*
(Pavel Zajíček)

DG 307 – INTERPRETACE KONKRÉTNÍCH BÁSNÍ

„Papírový absolutno

Chtěl bych mít světy z papíru

A taky papírový lidi

A trochu benzínu

A nastrouhaný slídy

Škrátka a sirku

Nekonečnou žilku

Papírový stromy

Papírový domy

Papírový vládce

Který vládnou krátce

Protože mam

Škrátka a sirku

Nekonečnou žilku

Vysoký plameny

Hořící

Papírový kameny

NEJDŘÍV BYCH PODPÁLIL!

Papírový továrny

Papírový pekárny

Papírový pakárny

Papírovou historii

DEPRESIVNÍ KOLONII....“⁴⁸

47 Zajíček Pavel, *DG 307-texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 74

48 Zajíček Pavel, *DG 307-texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 18

Báseň je plná obrazů, mladistvé hravosti, jednoduchá a přitom velice sugestivní představa, jež působí opět na všechny naše smysly a představy. Jedná se o výkřik nad stavem tehdejšího světa.

Jako jedna z mála počátečních Zajíčkových básní je psaná v ich formě. Bezejmenný hrdina vystupuje odhaleně, otevřeně, i díky tomu si text získává své osobité kouzlo.

Z hlediska prozodie pozorujeme poměrně jednoduché psaní. Zajíček píše hovorovým, nespisovným jazykem, podporuje to i různá velikost liter a fonetizující přepis. Básník na počátku tvorby používá pravidelné metrum, v tomto případě pozorujeme sdružené rýmy. Charakteristicky vyznívají opakovací figury, které ještě více zesilují obsah a motiv básně. Zajíčkovy rýmy sázené rychle za sebou, působí razantně a agresivně jako údery seker. Všimáme si opět transformace hmoty – materiálu, která ztrácí svůj původní vzhled i tvar.

Text vzniknuvší v roce 1973 v sobě nese obrovskou autentičnost, syrovost. Tato slova byla zhudebněna pro skupinu DG 307 Milanem Hlavsou.

Autor se vypisuje ze svých pocitů. Ze strof cítíme nespokojenost až jakousi nenávist k reálnému světu. Myslím, že text básně může být aktuální i v dnešních dnech. Každý někdy máme před očima svůj papírový svět, který bychom chtěli nejraději spálit – zničit. Kouzlo této básně naplno vynikne až ve spojení s hudbou a Zajíčkovým uhrančivým – charismatickým hlasem.

„Návraty

Návrat času

bez omezení

Návrat prostoru

bez vlastnění

Návrat kamene

do skály

vše jako na počátku

tvoření

vše se do prvotního

promění

návrat divoký

přírody do vyhlazenejch měst

návrat železa do zemský hmoty

*návrat dávno spadlých hvězd
vše jako na počátku
tvoření
vše se do prvotního
promění*⁴⁹

Vše se má vrátit na počátek přírody, čistoty, pravé lásky. Nabízí se souvislost s filozofy, jako jsou například Jean Jacque Rouseau nebo John Locke. Asociuje se nám též odkaz na biblické stvoření světa – Genesis. V podstatě se jedná o kritiku současného reálného světa, především konzumního způsobu života. Básník mluví o světě, který je devastovaný, zničený a špinavý. Podobně se autor ze svých pocitů vypisuje i v jiných básních např. *Kanál zvané fetišismus*: „*Mluvím o světě, kterej mi připomíná, jedno velký krvavý kurviště.*“⁵⁰

Únik z marastu vidí autor v cestě návratu k přírodě, což dokazuje i samotný název básně. Poněkud překvapující může být pro zasvěcené čtenáře optimistický konec.

Z hlediska prozódie vyznívá text opět poněkud primitivně, v tomto konkrétním případě se s největší pravděpodobností jedná o autorův záměr. Díky jednoduché formě dokáže text pochopit mnohem více posluchačů – čtenářů než je tomu u pozdějších (po roce 1976) rozsáhlých a mnohovýznamových volných veršů. Pozorujeme zde střídavé rýmy, ale i pro Zajíčka stěžejní a typické anafory. Svou funkci plní též střídání symbolů s apely. Podle mého mínění se jedná o nadčasovou báseň, která osloví i dnešní čtenáře.

„*Sme hudebníci z konzervy*“

*sme hudebníci z konzervy
útočíme psychu na nervy
sme potomci dušologa
nevzali sme všichni roha*

*hipí..ánhepy..hypy
hipí..ánhepy..hypy*

*poletíme do usa
chcem 3 papíry za kusa*

49 Zajíček Pavel, *DG 307-texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 20
50 Tamtéž, s. 41-42

*zahrabaný v koši
pošlem šitu troši*

*hipí..ánhepy..hypy
hipí..ánhepy..hypy*

...

*kopulace na kaktusu
pejot vládce vkusu
pejot vládce vkusu
pejot vládce vkusu
pejot vládce vkusu
uřežeme krásný hlavy
nasytíme padlý davy ...⁵¹*

V této básni si všímáme hovorového, místy až nespisovného jazyka. Zajímavě působí také fonetizující přepis především z anglického jazyka.

Název textu nabízí dvě možné souvislosti. Tou první může být myšlenka: hudebníci z konzervatoře – slangově „konzerva“. Druhý význam slova jako konzervovaný – nesvobodný, neprodyšně uzavřený.

Text hrála skupina DG 307 nejprve na akustickou kytaru. Díky tomu zaznívala skladba na rozličných místech a tím mezi fanoušky podzemní hudby na počátku sedmdesátých let doslova zlidověla. Hudbu složil opět Milan Hlavsa v roce 1973.

Báseň stojí na „dadaistické“ hravosti a sebezesměšňující ironii. Dokazuje Zajíčkův smysl pro humor, který se z pozdějších textů zcela vytrácí. Pozorujeme, že situace v Československu na počátku sedmdesátých let nemusela být až tak tragická, ačkoliv tu již panovala tvrdá normalizace. Podle slov Pavla Zajíčka obsahuje text mnoho míst (Mexiko, Spojené státy americké), které později sám navštívil.

Báseň také odkazuje na mnoho přírodních halucinogenních drog, které se dostaly na seznam zakázaných látek až v posledních letech.

Důležitou úlohu hraje znovu opakování nejen v podobně refrénu, ale i slov *sme*, *pejot* uvnitř strof. Sdružený rým napomáhá snadnějšímu pochopení básně. Díky své jednoduchosti a snadné zapamatovatelnosti se stává tato píseň ve své době populárním „hitem“ všech příznivců hippies a dlouhovlasých odpůrců komunistické totality (doby).

51 Zajíček Pavel, *DG 307-texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 16

„každý den žít jako ten první (JEDINEJ)
každou věc dělat s takovým zápalem
jako bys dnes právě začal“⁵²
(Pavel Zajíček)

SEZNÁMENÍ SE SAMIZDATOVOU TVORBOU PAVLA Z.

Bylo velice zajímavé, i když poněkud náročné procházet se samizdatovými knihami Pavla Zajíčka. Jedná se o rukopisy, které byly psány nejprve vlastní rukou, poté autor přepisuje své zápisy a myšlenky pomocí psacího stroje.

Samizdatová literární činnost tohoto básníka působí značně roztříštěně. Autor píše často formou deníkových, útržkovitých záznamů. Nepopisuje pouze vlastní zážitky a prožitky, ale všímá si i osudů svých blízkých přátel nebo neznámých tváří kolemjdoucích.

Dovolím si tvrdit, že se jedná o změt', prales výkřiků, pocitů, nesrozumitelností, náhodných slov či jak tvrdí sám Zajíček slov o tichu.⁵³

Významnou roli u těchto textů plní také básníkova svébytná výtvarná úprava stránek. Na několika titulech nás překvapí vzhled obalů, které Zajíček vybavil svými originálními grafikami. Uvnitř svazků nás překvapují koláže a proláže, expresivní nápisy a náčrty, cákance barev.

Důležitou roli hraje i svébytné užití jazykového kódu, které často nerespektuje pravopisná pravidla v podstatě v žádné jazykové rovině. Svůj význam také plní rozličná velikost liter. Některé svazky (*Šedej sen, Tok okamžiků, Dopisy, Úlomky skal*) jsou také plné odkazovacích značek, šipek, škrťů, podtržení, přepisů, kreseb a náčrtů. Dovolím si uvést malou ukázkou:

„DG 307 – 1974 + (5 + 3)

→ HLAVNĚ

ÚTRŽKY

poznámky

texty

+ jiný blbosti

ocelový tyče + kameny - - - mluvení do dlouhejch rour

52 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 14

53 E-mailová korespondence s Pavlem Zajíčkem, 12.8.2009

*elektrická lopata - - - papírový + plechový tlampače.*⁵⁴

V roce 2002 vycházejí se Zajíčkovým svolením samizdatové sbírky oficiálně v nakladatelství Torst. Kniha nese název *Zápisky z podzemí [1973-1980]*.

Básník nerad používá cizí slova jako underground či exil. I zde se těmto termínům obratně vyhýbá. Brání se totiž jakémukoliv kategorizaci nejen ve vztahu ke své vlastní literární a hudební tvorbě. Ovšem právě tyto pochybovačné názory nás utvrzují v tom, že se k undergroundu svým způsobem přiznává.

Mystifikace a zpochybňování zavedených hodnotících hledisek jsou typické právě pro tento komunikační okruh lidí. Což také dokazují například Milan Hlavsa a Jan Pelc v knize rozhovorů: *Bez ohňů je underground*. V těchto úsudcích se opírám o názory Petra Hrtánka otištěné v *Tvorbě*.⁵⁵

Titul knihy *Zápisky z podzemí* vymyslel známý undergroundový kritik Martin Machovec. Samotný Zajíček k tomu v rozhovoru otištěném v Lidových novinách v roce 2003 říká: „*Pokud tomu chcete říkat underground, můžete.*“⁵⁶ Nepřímo se dílo k tomuto hnutí určitě hlásí. Vybraný název nám také záměrně evokuje Dostojevského román, odkaz na tohoto autora pozorujeme i v dalších sbírkách (*Úlomky skal, Šedej sen*). Mnoho dalších jmen, citátů a parafrází dokazuje Zajíčkův kladný vztah k intertextualitě.

Zápisky obsahují původně samostatné samizdatové texty, které byly napsány před více než dvaceti pěti lety: *Dopisy, Listy k čemukoliv, Mařenická kniha, Roztrhanej film, Šedej sen, Úlomky skal, Vyslov sám sebe i svůj svět*.

Při vlastní interpretaci jsem využívala, tedy pokud to bylo možné, především originální samizdatové sbírky, které jsou stále k dispozici díky pražské knihovně Libri Prohibiti.

54 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 13

55 Hrtánek Petr, *Pokud tomu chcete říkat underground můžete*, v Tvaru 07/2003

56 Tamtéž

„Máš v sobě takový kravský mouchy → sou velký
jak kráva → ale není je vidět → a koušou a koušou“⁵⁷

(Pavel Zajíček)

Charakteristika samizdatových knih

Neoficiální sbírky tohoto spisovatele nepřinášejí přesný, ucelený popis určitého dějinného období. Nefungují podle mého názoru ani jako programové prohlášení undergroundu. Dovolím si tvrdit, že se jedná o jakousi zašifrovanou kroniku, jinými slovy o soukromý deník Pavla Zajíčka. V těchto myšlenkách mne utvrzuje samotný básník.⁵⁸

Texty jsou často datovány, přenášíme se s autorem do různých situací a prožíváme s ním rozličné události. Ocitáme se například ve věznicích (Pankrác, Ruzyně, Bory – *Tok okamžiků, Dopisy*), nebo v bujarém hospodském prostředí společně s lidmi z podzemní společnosti počátku sedmdesátých let (*Tok okamžiků, Mařenická kniha, Šedej sen*). Účastníme se též lesnické (dřevorubecké) zastávky Pavla Zajíčka v severočeských Mařenicích (*Mařenická kniha*), ale také tolik důležitých rockových koncertů sedmdesátých let (*DG 307, Úlomky skal*). I přesto všechno zůstává u básníka historický kontext poněkud v pozadí. Pro mne osobně je tento aspekt velice důležitý, protože mi přináší pojinný pocit z jiného času a rozličného prostředí.

U tohoto literáta hrají důležitou úlohu osobní, sugestivní prožitky básnického subjektu, kterým je bezesporu samotný Pavel Z. Ten vnímá svým specifickým způsobem pravou atmosféru autentických míst a událostí. Vše je viděno vnitřní, intimní perspektivou.⁵⁹ Vnímavý a empatický čtenář může zažívat stejné nebo spíše podobné pocity s autorem navzdory tomu, že zde převládá nejednoznačnost v možné interpretaci.

Největším problémem při rozboru samizdatových titulů mi překvapivě nečinily četné zkratky, aluze, narážky a přezdívky. Dovolím si tvrdit, že ty ve své době plnily především ochrannou funkci. Obtíže mi však mnohdy způsoboval autorům specifický styl psaní vyjadřující se intenzivním chrčením slov, které nesou rysy mnohoznačnosti. Určité komplikace může některým čtenářům způsobovat Zajíčkova obraznost, expresivita a také psaní v symbolech a podobenstvích: „díval jsem se do jazyků odlivu a to co jsem spatřil, byl dech síly. díval sem se do jazyků odlivu a spatřil sem plody

57 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 353

58 E-mailová korespondence s Pavlem Zajíčkem, 29.4. 2009

59 Opírám se o názory Petra Hrtánka: *Pokud tomu chcete říkat underground můžete*, v Tvaru 07/2003

živlů: vyvržený zbytky, cáry rostlin a tvorů. V písečných znacích sem četl CHAOS“⁶⁰

Ani v deníkové próze (*Tok okamžiků, Dopisy, Vyslov sám sebe i svůj svět*, atd.) nezapře Zajíček básnické předpoklady. Čtenář, který bude očekávat strhující děj a přesný realistický popis bude poněkud zklamán.

Samizdatové texty Pavla Z. ovšem nepůsobí stereotypně, což si dovoluji tvrdit u některých porevolučních knih tohoto literáta.

Každá z neoficiálních sbírek reflektuje autorovo prožitky svým specifickým, originálním způsobem. (*Tok okamžiků, Mařenická kniha, Roztrhaný film*). Knihy se totiž liší i ve slovesném a formálním provedení, zpracování. Podobné názory sdílí i Petr Hrtánek: „*Například chátrání kostela ze 17. století se v Mařenické knize promítá do skoro až barokních personifikací a metafor.*“⁶¹ Jakýsi obdiv a úctu k tomuto uměleckému směru (baroku) u něho sledujeme i v porevolučních sbírkách. (*Zvuky sirén a zvonů, Čas je výkřik uprostřed noci, Cesta z P. do B. Pollockovy fleky, odposlouchaná slova*)

Martin Pilař zmiňuje ve své knize *Underground* důležitý inspirační zdroj československého literárního undergroundu. Byla jím vazba na surrealistické dědictví, což nepopírá ani Martin Jirous: „*Byl jsem surrealismes tvrdě zasažen a osloven ve svých sedmnácti letech ...*“⁶² Od surrealismu se odvozuje i Bondyho poetika. Ta se projevuje důslednou nestylizací, hovorovým až vulgárním jazykem a typickou málomluvností: „*MÍR, MÍR, MÍR, jak hajzlpapír ...*“⁶³

Právě rysy surrealismu a ovlivnění poetikou Egona Bondyho spatřujeme v rané literární tvorbě Pavla Z. (tedy v letech 1973 – 1976). Jirous vzpomíná na první setkání se Zajíčkovou tvorbou takto: „*Bylo cítit, že má talent, ale byl ještě až po uši zabořen v pseudosurrealismu několikáté vlny – bylo to necenzurované, automatické psaní.*“⁶⁴ Viditelné seznámení s Bondyho poezií pozorujeme především u počátečních textů DG 307 (např. *Degenerace, Hudebníci z konzervy, Utopenec*). Dalším spojujícím prvkem mezi otcem českého undergroundu a texty Pavla Zajíčka je syrovost, která jako by vyvěrala z neprobádaných hlubin lidského vědomí či nevědomí.

Nelze opomenout ani skutečnost, že Zajíčkovy rané básně plnily „pouze“ funkci písňových textů pro již výše zmiňovanou hudební skupinu DG 307. Básník píše v mladých letech (před svým uvězněním v roce 1976) apelativní, burcující texty,

60 Zajíček Pavel, *Kniha moří úryvky*, ve Vokně 14/1988

61 Hrtánek Petr, *Pokud tomu chcete říkat underground můžete*, v Tvaru 07/2003

62 Pilař Martin, *Underground*, Host: Brno, 2002, s. 75

63 Kolektiv autorů, *The Plastic People of the Universe*, Maťa: Praha, 2001, s. 256

64 Pilař Martin, *Underground*, Host: Brno, 2002, s. 75

ve kterých často odmítá konzumní a možná i kulturní hodnoty. Pilař říká toto: „*Jeho bořitelství je přímočaré a zvolené výrazy nenesou pečeť pečlivého třídění.*“⁶⁵ Zajíček často využívá první osobu množného čísla, kterou kombinuje s druhou a třetí osobou plurálu: „*vymlaťte vzpomínky ze svejch hlav/nechte uvnitř dejchat prázdněj stav/roztrhejte knihy/bázně hod'te prasatům/a takhle čistý se vraťte k živejm snům.*“⁶⁶

Z jeho veršů cítíme osamělost, zhnusení, negaci a depresivní tíživé pocity ze stavu tohoto světa - v tomto případě ze stavu tehdejšího Československa: „*vylámem všechny stromy/vytrháme trávu/do skal vytesáme zvony/po kraji rozlejem žhavou lávu/.../at' chcípnu všichni mudrcové/voslavený budou blbci! ...*“⁶⁷ Poměrně jednoduchou jazykovou formou, skrze různé narážky a skryté významy, přibližuje mladým lidem svoje negativní postoje ke komunistickému režimu. Samotný autor však tvrdí, že nikdy nesledoval a neřešil politiku, jeho útočné verše prý nebyly zaměřeny přímo proti samotnému systému. Dle mého názoru jej normalizace citelně zasáhla a výrazně ovlivnila jeho dosavadní život. I přesto nepřestával toužit po osobní vnitřní svobodě. Jeho cíl vyzníval (podobně jako u jiných osobností československého undergroundu) jednoznačně - zůstat sám sebou. Tak si alespoň interpretuji jeho slova: „*V podstatě ty sedmdesátý léta nebyly bojem proti systému, to bylo bejt sám sebou. A uskutečňovat svůj svět.*“⁶⁸

Připadal si v Československu odcizeně. V tu dobu zde nebylo prostředí, jež by přálo individualitám a lidem, kteří přemýšleli originálním, nekonvenčním způsobem.

Znalec československého undergroundu Milan Machovec komentuje jeho mladá tvůrčí léta takto: „*V jeho textech převládá negace, programový nihilismus a pohrdání konzumními hodnotami.*“⁶⁹

Rané verše obsahují mnoho symbolů a podobenství. Zajíček rád a často užívá biblických a především křesťanských motivů. „*sv. pavel celej život stihán sv. štěpán ukamenován jan křtítel s'tat ježíš ukřižován ...*“⁷⁰ nebo jinde „*... záda bolejš a čteme Matoušovo evangelium – žerem chleba se sádlem a cibulí.*“⁷¹

Básník píše hovorovým, nespisovným jazykem. Často využívá vulgarismy, hrubé a útočné výrazy, jež se v textech objevují spontánně: „*... vstávaj nový bojovníci je*

65 Pilař Martin, *Underground*, Host: Brno, 2002, s. 76

66 Zajíček Pavel, báseň *Operace přírody* ve *Sbornících undergroundu*, Edice Expedice: Praha, 1981, s. 50

67 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 27

68 Rozhovor s Pavlem Zajíčkem, *Nejlepší je dělat něco na hraně*, uveřejněný na internetových stránkách: <http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=5>, 5.2.2009

69 Machovec Milan, úvodní slovo v knize *DG 307 texty z let 1973-1979*, Vokno: Praha, 1990, s. 6

70 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1979*, Vokno: Praha, 1990, s. 34

71 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 47

*to světlo neválčící vstávají nový bojovníci žádný kurvy žádající ...*⁷²

Jistá míra proctví až chillialismu patří též k ústředním rysům Zajíčkovy počáteční tvorby. Těmto zmiňovaným charakteristikám odpovídají například básně *Papírový aPsolutno, Operace přírody, Krkavec, Degenerace*.

Oproti pozdějším básním tu nyní spatřujeme snahu po nalezení určité naděje v lepší budoucnost. Pozorujeme úsilí vybudovat a nastolit nový etický kodex. Zajíček se nám ukazuje jako možný moralista či duchovní vůdce, guru. K tomuto účelu využívá již zmiňované biblické motivy, které nás budou provázet v celé jeho tvorbě.

V rané Zajíčkově literární činnosti cítíme z některých veršů pokoru a touhu dosáhnout pravé skutečnosti. Tak alespoň vyznívají básně *Sv., Neživý i živý, Co sme?, Chameleon, Kanál zvanéj fetišismus* a jiné.

Jakousi pokoru cítíme i z pozdějších sbírek, kde ovšem plní spíše funkci doplňující. Zásadní je totiž drásavá nostalgie a lítost. Podle Milana Machovce: „*Častý je také onen tón karatelský, po pokoře a pravdě volající.*“⁷³

Z hlediska prozódie spatřujeme na počátku básníkovy psaní pravidelné metrum. Zajíček využívá nejčastěji jednoduchých, střídavých či sdružených rýmů. Mnohdy pozorujeme opakovací figury – anafory, epizeuxy, aj.

Za klíčový můžeme označit rok 1976, kdy je zásahem Státní bezpečnosti podzemní společenství totálně rozprášeno. Mnoho představitelů končí ve věznicích, ty šťastnější nesmějí publikovat, či veřejně vystupovat.

Po Zajíčkově ročním pobytu ve vězení (uvězněn v březnu roku 1976) působí jeho poezie, jak již bylo výše zmíněno, zcela odlišně. Především vyznívá mnohem více subjektivně, autenticky a neukončeně.

Básník využívá méně apelů. Také díky tomuto faktu nabývají jeho texty na mnohoznačnosti, k čemuž výrazně přispívá i stále častější užití dekadentních, ponurých symbolů, podobenství a rozličných archetypů (oheň, poutník, smrtka, hrob, anděl, voda, stín).

Jeho poetika začíná využívat krátkých i rozsáhlých volných veršů. Často se objevuje přesahování z jednoho větného celku do druhého, případně i ze strofy do strofy. Hlavním důvodem může být aktualizace významů slov a slovních spojení. S rýmem se v těchto knihách setkáme zcela výjimečně.

V těchto časech se nám naplno zjevuje filozofická linie jeho veršů. Básník se mnohem častěji zamýšlí nad vlastní existencí, snaží se postihnout rozpory a krize, ale

72 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1979*, Vokno: Praha, 1990, s. 26

73 Machovec Milan, úvodní slovo v knize *DG 307 texty z let 1973-1979*, Vokno: Praha, 1990, s. 6

i šťastné okamžiky lidského žití. Spatřujeme v něm existencialistu. Počáteční naději a vzdor leckdy střídá rezignace, lítost a tíha světa.

Texty též více útočí na čtenářovy smysly, jsou obrazově bohaté. Dokazuje to také úryvek z básně *Zvěstovatel smrti*: „*marný je putování k vrcholům/když kořeny zarůstaj do bahna/marná je šíleně jasná představa/když v oku se odráží hrob*“⁷⁴ Zmíněnou charakteristiku dokazují i další básně např. *Cesta Českem, Mlčení* a jiné.

Některé texty působí pro čtenáře poněkud chaoticky, neuspořádaně, záhadně. Mohou jim připadat jako soukromé hlavolamy, šifry. Texty tím dovádějí autorovu tvorbu na pokraj sdělitelnosti. V těchto názorech mne utvrzuje opět Machovec: „*Zvnitřnění tématu a stále usilovnější snaha postihnout nejzávažnější rozpory bytí a existence a vyjádřit je v symbolu či obrazu dovádí posléze Zajíčkovu tvorbu až na okraj sdělitelnosti.*“⁷⁵

V letech 1976 – 1979 píše tento literát tituly: *Tok okamžiků, Dopisy, Vyslov sám sebe i svůj svět, Mařenická kniha, Úlomky skal* avšak také hudebně spolupracuje se spřátelenými Plastic People of the Universe na projektu Pašijových her. Toto představení se realizovalo v roce 1978 na usedlosti Václava Havla.

Vytváří též dva básnické cykly pro poslední hudební pásma DG 307 před svým odjezdem do zahraničí (1980), tedy: *Dar stínům a Kundy rty ústa tváře masky*. Ženské přirození autora fascinuje a inspiruje po celá tvůrčí léta, což dokazují nejen jeho texty, ale i vlastnoručně vytvořené přebaly některých samizdatových knih. V nich použil originální grafickou techniku: zpracování úlomků kamenů do tvaru kosočtverce. Zajíček si ve svých knihách často vypomáhá svými vlastními ilustracemi. Praktická ukázka bude zohledněna v příloze.

Těsně před svým odjezdem do exilu v letech 1979 – 1980 píše Zajíček další sbírky: *Šedej sen, Roztrhanej film, Úlomky skal*. Tyto tituly jsou psané formou deníkových záznamů, ačkoliv na první pohled vypadají jako próza, nalezneme v nich mnoho básnických prostředků, symbolů a metafor.

Důležitá je také již zmiňovaná fragmentální podoba textů, která zůstane autorovi vlastní i v jeho dalších porevolučních knihách (*Knih měst, Čas je výkřik uprostřed noci, Zvuky sirén a zvonů*).

Jedná se o jakési ozvěny, výkřiky, nedokončené příběhy, narážky a aluze. Zajíček často užívá svébytné výroky, morální úsudky.

74 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 63

75 Machovec Milan, úvodní slovo v knize *DG 307 texty z let 1973-1979*, Vokno: Praha, 1990, s. 6-

Nalezneme zde rozličné motivy strachu, zděšení, šílenosti, ale i milostných vyznání a krás lidského života. Jedná se o texty, které jsou zcela iracionální a postrádají pragmatičnost či nadhled: „*Byla to tmavomodrá silueta. Světelný krve zdobily jemnou kůži. Výkřiky hustejch dechů, jako když z jazyka ti roste mrak atomový houby.*“⁷⁶

Pozorujeme pouze nepatrnou hranici mezi vnější realitou a vnitřním světem. Všechny tyto prvky si sebou Zajíček ponese i v další literární činnosti.

Ráda bych zmínila fakt, že se čtenář v těchto textech leckdy obtížně orientuje, někdy se až ztrácí. Chaos má totiž rád i samotný autor, alespoň to tvrdí v některých rozhovorech. Toto slovo nás provází v jeho literární činnosti pravidelně ať už přímo v samotných názvech: *Kniha psaná chaosem*⁷⁷ či ve strofách např.: „*otevři oči a slyš jsou ostny zaražený v mase je chaos přistupující k tobě ...*“⁷⁸, nebo jinde: „... bludnej kruh návratů. cesta z chaosu. chaos plodící chaos ...“⁷⁹

Opět zmíním názor Milana Machovce: „*Texty vzniknuvší krátce před básnickovým odchodem do ciziny v letech 1979 až 1980, mají často fragmentální podobu a svědčí o zřejmě marném básnickově zápasu o co nejpregnantnější výraz.*“⁸⁰

Ovšem i zde nalezneme výjimky. Kniha *Šedej sen* obsahuje poměrně přímé, útočné a razantní volné verše. Nechuť k totalitě dokazuje Pavel Z. také skrze použité syrové vulgarismy. Neukazuje pouze odpor ke komunistickým papalášům, ale především k obyčejným lidem, kteří podleli tomuto politickému režimu.

„*Demagogové jsou kreténi – ale ty
co jim bezhlavě usedají na lep -
sou slepí čuráci. To bahno -
v kterým se topěj si sami vybrali ...*“⁸¹

76 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 455

77 Zajíček Pavel, *DG 307: Kniha psaná chaosem*, Guerilla Records: Louny, 1996

78 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 269

79 Tamtéž, s. 268

80 Machovec Milan, úvodní slovo v knize *DG 307 texty z let 1973–1979*, Vokno: Praha, 1990, s. 6

81 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973–1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 128-129

„Pro mne osobně jsou léta 1972 – 1976, která jsem strávil v nejbližším sousedství Plastiků, rozhodně nejkrásnější léta mého života.“⁸²

(Egon Bondy)

SBORNÍKY UNDERGROUNDU

V roce 1981, tedy v časech kdy již Zajíček žije ve Švédsku, vydává samizdatová Edice Expedice - *Sborníky undergroundu*. Pro sebe a své přátele je opsala a uspořádala Olga Havlová. Jedná se o rukopisy, strojopisy obsahující tyto soubory prací: *Invalidnímu sourozenci Egonu Bondymu*, *Děti dvou sluncí* a *Ing. Petru Lamplovi k 45. narozeninám*.

Sborník k narozeninám Egona Bondyho odkazuje na jeho knihu – *Invalidní sourozenci*, která svým specifickým způsobem, totiž snově, fantazijně až apokalypticky popisuje život v podzemní komunitě. Místo a čas je posunut do daleké budoucnosti (2060). Bondy se při psaní tohoto titulu a při výběru hlavních hrdinů nechal inspirovat svými mladými přáteli s komunity undergroundu: Pavlem Zajíčkem a jeho blízkým přítelem Milanem Hlavsou. Podobných postaviček z reálného života podzemní společnosti nalezneme v knize celou řadu.

Tento sborník uspořádal Ivan Martin Jirous. Prolog napsal Jan Němec. Všichni mladí básníci, kteří se v tomto titulu objevili, patří do undergroundového hnutí. Publikují zde pod svými iniciálami (F. P. - František Pánek, Ch. S. - Charlie Soukup aj.) či pod pseudonymy. Nenalezneme zde tudíž ani jméno Pavla Zajíčka, ale znalý a zasvěcený čtenář jej objeví pod jménem jeho domovské hudební skupiny DG 307 – *Přechodné situační poruchy – 1973*.

Tento titul obsahuje tyto Zajíčkovy básně: *Degenerace*, *Dávný hosti*, *Očist'ování*, *Kdyby*, *Papírový aPsolutno*, *Utopenec*, *Krkavec*, *Nářek Dosud Nenarozených Děti*, *Sv*, *Co sme?* Všechny tyto básně byly napsány v období mezi lety 1973 – 1975.

Děti dvou sluncí (1975) – předmluvu napsal undergroundový guru Martin Jirous. I v tomto sborníku nalezneme jistý odkaz, tentokrát na slavný pražský hostinec U dvou sluncí. Do sborníku přispěl Egon Bondy, Quido Machulka, Dr Zawrach, L.Š.D, John Black Sahara, Milan Koch a další podzemní autoři.

V úplném závěru objevíme Zajíčkovy texty, autor se opět skrývá pod názvem

82 Bondy Egon, předmluva ke knize *The Plastic People of the Universe*, Maťa: Praha, 2001, s. 13

DG 307 (1973 – rok vzniku skupiny). Sborník obsahuje básně: *Květná neděle, Operace přírody, Bez názvu.*

Poslední zastoupený sborník nese název: *Ing. Petru Lamplovi k 45. narozeninám* a původně byl sepsán v prosinci 1975. O prolog, formou osobního dopisu, se postaral básník a hudebník Vratislav Brabenec. Přispěl též Egon Bondy, M. V. Umělá hmota, Pavel Z. a další autoři.

Jsou zde zastoupeny tyto Zajíčkovy texty: *Návraty, Až, Neživý i živý, Podoba, Noví bojovníci.*

Domnívám se, že poezie zastoupená v těchto sbornících má jeden ústřední společný rys. Zabývá se tím, co zajímalo mladé lidi v normalizačních letech.

Básníci volí specifické prostředky (vulgarismy, apely, apokalyptické vize) k tomu, aby vyjádřili svoje obavy, zhnusení a pobouření.

Často bez patrného nářku či hysterie komentují to, co se s lidmi v této historické době dělo. To o čem píší, je bohužel zcela reálná skutečnost, zaznamenaná bez jakéhokoliv patosu.

Dovolím si ocitovat jednu z básní:

„Květná neděle

uměle náhánění

do klecí

navočkovaná paranoia

místo srdce

buchar

světu zdar

transparenty

přikrejvaj špínu

buldozery

žerou hlinu

řízený hlasy

válčej se sluncem

my za paprsky dem!“⁸³

„Jedině citliví jedinci můžou naleznout „skrytý a krásný poklady“.
Nejsme pohádkový bytosti, abychom se dokázaly vyhnout nástrahám“⁸⁴

Pavel Zajíček

VÝBĚR Z NEOFICIÁLNÍ TVORBY

Tok okamžiků

Tuto knihu věnuje Zajíček svému příteli Martinu Jirousovi, Magorovi. Ihned v úvodu můžeme zjistit, že se jedná o texty napsané ve věznicích, kterými básník prošel. Jak sám píše, v té době začala:

„HRA:

*TRHÁNÍ MASA – LEPENÍ TOKU OKAMŽIKŮ SLOVO Z ČASU BŘEZEN 76 –
BŘEZEN 77*

RUZYŇSKÁ VĚZNICE – PANKRÁC – BORY

OSLOVENÍ VŠECH VZDÁLENEJCH OBRYŠŮ LIDÍ“⁸⁵

Záměrně zanechávám autorovu originální grafickou úpravu.

Tok okamžiků dokazuje již zmiňované důsledné nedodržování jazykových, pravopisných a stylistických pravidel. Tato samizdatová edice se skládá ze 37 listů formátu A4 a poslední záznam je datován k „28.2.77“⁸⁶.

Konvolut těchto samostatných listů je vložen do tvrdých lepenkových desek, hřbet knihy spojuje hrubá tkanina. Její vnitřní a vnější strany jsou ozdobeny vsazenými nápisy, které se skládají ze slov: TOK OKAMŽIKŮ na přední straně do tvaru klína, zadní strana znázorňuje kosočtverec. Nalezneme tu také grafické znázornění názvu do tvaru slunce (dokáži v příloze). Všechny tyto nápisy jsou vytvořené na dětské tiskárničce. Tu Zajíček využil i u dalších samizdatových sbírek (*Úlomky skal, Šedej sen aj.*).

Texty mají formu jakýchsi deníkových zápisků, dopisů, které píše svojí tehdejší manželce Marii „Máše“ Zajíčkové a také malé dceři Michalce. Všechny originály těchto dopisů autor údajně zničil. Narážíme zde na smršť prožitků, nesplněných tužeb a očekávání.

Nalezneme zde poměrně čitelné a pochopitelné záznamy, které vypovídají

84 Zajíček Pavel, *Tok okamžiků*, [vl.n.]: Praha, [1977], nestránkováno

85 Tamtéž

86 Tamtéž

o časech, jež strávil Zajíček v komunistickém kriminále. Zde měl básník mnoho času přemýšlet o sobě, svých vlastnostech, pocitech a každodenních zážitcích.

Své stavy se snaží přiblížit své již zmiňované přítelkyni. Důležitou úlohu plní opět snovost, obraznost a vyjadřování v symbolech: „... šilenej přechod z bouře každodenního pohybu do skoroklidu malý místnosti, kde seš závislá sama na sobě a hlavou ti kmitaj miliardy barevnejch myšlenek, který jsou plný vzestupů a pádů, bouřlivosti i útlumů, radosti i smutku ... slunce je pomeranč nasáklej krví ...“⁸⁷ Poznal tu také mnoho zajímavých postav, které se mu vryly do paměti.

Díky časové posloupnosti procházíme s básníkem všemi třemi zamřížovanými zastávkami. Pavel Z. knihu doplňuje a přerušuje zlověstným nápisem „CENZUROVÁNO“. Autor se na počátku ocitá v Ruzyňské věznici, kde zůstává pět měsíců. Poté následuje přesun na Pankrác, ani to ještě není konečná zastávka, tou se stávají plzeňské Bory, kde je vězněn od prosince 1976 do března 1977. Ovšem historická souvislost zůstává, jak již bylo v úvodu této kapitoly zmiňováno, v pozadí. Důležitou úlohu spatřujeme v atmosféře autenticky prožívaných okamžiků.

Pozorný čtenář si všímá již výše zmiňované intertextuality, např.: „*Vracím se ke starejm pákám: Dostojevský, Gogol, Tolstý ... atd.*“⁸⁸ či na jiném místě: „*Ulehám s jasnou myslí. Moje přítomnost je obohacena o přítomnost blízkého člověka (M), s kterým si vyměňujeme mnoho nashromážděných slov.*“⁸⁹

Za iniciálou M se jistě skrývá Ivan Martin Jirous. Úctu k tomuto člověku projevuje Zajíček i v jiném textu: „*Vzpomínám často na našeho blížence Martina, v jaké klidné Mírové pohodě prožívá svůj čas ...*“⁹⁰ Jak jsem již zmiňovala v životopise Pavla Zajíčka, Jirous byl odsouzen společně s Pavlem Z.

Z této knihy zjistíme podle mého názoru poměrně mnoho informací o osobnosti tohoto spisovatele, což je u literáta poměrně neobvyklá skutečnost.

Dozvídáme se, že si básník ve vězení vytváří a žije vlastní vnitřní svět. Povídat si nemá s kým, i proto tu začíná trpět samomluvou a nebojí se k tomu přiznat. V zamřížovaných místech jej také posilují sny, které básníka dokáží přenést do míst, jež jsou pro něho v reálu věznice nedosažitelná: „... *Taky sem si vytvořil „malej vnitřní svět“, který mě nemůže nikdo vzít, a v něm se pohybuji – raduji i smutním ...*“⁹¹

Výrazně mne oslovuje, že literát zatím neztrácí naději a víru, ta jej posiluje

87 Zajíček Pavel, *Tok okamžiků*, [vl. n.]: Praha, [1977]. nestránkováno

88 Tamtéž

89 Tamtéž

90 Tamtéž

91 Tamtéž

a svým způsobem i udržuje při životě. Pomáhají mu i vzpomínky na blízké lidi, které miluje: „... dokázal sem si udržet plamen naděje – ten pramen mě vyživuje a posiluje. Naděje je můj přítel ... Promítám si hlavou všechny krásný lidi, který mám rád, promítám si tebe ...“⁹²

Knih *Tok okamžiků* přináší Zajíčkovy vsutku originální „pohádky“, které vymyslel právě pro svou malou Míšu. V žádné další knize nic podobného nenalezneme. Pokud bychom se vcítili do role holčičky, asi bychom měli z těchto příběhů spíše strach. Konec první z nich zůstává trochu otevřený, rozhodně nečekejme pohádkový happyend. Text nám podle mého názoru odkrývá pocity samotného autora. Zajíček zde užívá silných, syrových, básnických prostředků: krev, srdce, maso. Stěžejně vyznívá expresivita a využití barev. Důležitá je též hmota, která ztrácí svůj tvar. Například ji můžeme rozpustit, v tomto textu se jedná o mýdlo. V jiných básních hraje ústřední úlohu vosk. Domnívám se, že tato „pohádka“ reaguje na text a skladbu Milana Knížáka *Žlutěj marťan*, dosvědčuje to samotný Pavel Z.⁹³ Její závěr mi evokuje pohádku Hanse Christiana Andersena *Malá mořská víla*.

Možná, že se básník často cítil jako Marťan z mýdla. Dovolím si ocitovat kousek tohoto textu: „*Přilít sem na zem Marťan. Byl žlutěj a celej z mejdla. Neměl ani krev ani srdce ani maso. Procházel se po náměstích nemohl se domluvit, protože neměl ani jazyk. Koukal, koukal, chodil, chodil, mlčel, mlčel ... Jednou když se plavil přes širokou řeku, nastala silná bouře, která Marťana srazila do vln .Tím také skončilo jeho marťanství i jeho žlutost. Celej jeho marťanskej život se rozpustil a zůstalo jen několik žlutějch mejdlovejch bublin v proudu řeky (konec).*“⁹⁴

Druhé pohádkové podobenství, či spíše Zajíčkova snová vidina vypráví o velikém, tlustém, moudrém hadovi. Ten působí dobrosrdečně, avšak nechápe ZLO, které lidé páchají. Zkušený had žil na našem světě po dlouhá léta a stále více jej sužovala bolest z lidského konání: „*Každá jeho skleněná slza, proměněná v těžký mrak, se rozlétla k nejbližší hvězdě. Had stárnul a usychal. Jeho moudrost mu napovídala, že se blíží konec Svoji moudrost – svoje vidění DOBRA a ZLA – zanechal jako nerozluštitelné dědictví nám všem.*“⁹⁵ Tento příběh nese poučení. Obsahuje opět expresivní, sugestivní a autentický popis. Cítíme jistou dávku kouzelné snovosti a fantazie, která se ovšem prolíná s upřímnou kritikou lidské civilizace. Lidé jsou zde popsáni jako drobní tvorové či šílení mravenci. Moudrý a citlivý had může asociovat

92 Zajíček Pavel, *Tok okamžiků*, [vl. n.]: Praha, [1977], nestránkováno

93 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 533

94 Zajíček Pavel, *Tok okamžiků*, [vl. n.]: Praha, [1977]

95 Tamtéž

samotnou matku přírodu či všemohoucího Boha. Myslím, že ani Pavel Z. nechápe zlo konané lidmi, svoje zatčení, psychický i fyzický teror páchaný na jeho blízkých.

Zápisy v této knize vyznívají opravdově a otevřeně, popisují každodenní prožívání básníka. Již v této sbírce pozorujeme spisovatelovu inspiraci a determinaci časem, ta nás bude jeho literární činností provázet nadále (viz. *Čas je výkřik uprostřed noci, Zvuky sirén a zvonů* aj.).

Tok okamžiků nám ukazuje Zajíčkovu specifické pokorné přijímání všech nástrah, bolestí a rozsudků, které mu připravil komunistický režim. Ten také zastavuje jeho dosavadní svobodný let životem. Donutí jej ke změně v uvažování, dochází k výrazné proměně jeho osobnosti, což dokazují především pozdější tituly (viz. *Roztrhaný film, Šedej sen, Úlomky skal*).

Básník začíná hojně užívat rozličných přirovnání a metafor z ptačí říše. Charakteristickými rysy jsou opět opakování, neukončenost a též vyjadřování v náznamech a zkratkách: „Poznání zaplacený §: „ustříhnutí ptačích křídel, zastavení letu, klec ...“ *TEMPUS EDAX RERUM* (čas který vše zničí) – ano zničí a taky nabídne další možnosti, další proměny, další SKUTEČNOST, která se dá tvarovat, barvit ...“⁹⁶

Jakoby se Pavel Z. v této sbírce vracel ke svým moralistickým, apelativním kořenům, kdy ještě doufal v možnost změny, kdy snil a burcoval ostatní k cestě za lepší budoucností.

„Spánek není hořkej → hořký sou
křehké vize (obrazy) vstupující
do zahrady skutečnosti.“⁹⁷
(Pavel Zajíček)

Výslov sám sebe i svůj svět

Krátce po svém propuštění z věznice píše Zajíček tento titul. Pod tímto názvem se nám dochovaly tři různé samizdatové opisy. Nejrozsáhlejší z nich se nachází v soukromém archivu samotného autora.

Osobně jsem vycházela ze sbírky, která je uložena ve fondech pražské samizdatové knihovny Libri Prohibiti. Domnívám se, že se jedná o zkrácenou verzi.

96 Zajíček Pavel, *Tok okamžiků*, [vl. n.] : Praha, [1977], nestránkováno

97 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 340

Dalším pramenem pro mne byly *Zápisky z podzemí*, kde se tento samizdatový soubor také objevuje.

Opět pozorujeme strojopisné dílo, jenž je nadepsáno slovy: *PAVEL ZAJIČEK VYSLOV SÁM SEBE I SVŮJ SVĚT*. Tento titul sloužil s největší pravděpodobností jako podklad pro textově totožné vydání nadepsané slovy: *...VYSLOV SÁM SEBE I SVŮJ SVĚT ... (texty a zápisky), pavel zajiček*. Tento soubor se objevil v prvním čísle samizdatového časopisu *Spektrum* z roku 1977.⁹⁸

Konvolut dostupný v Libri Prohibiti neobsahuje žádné grafické výzdoby a zaznamenává časové období od března do listopadu 1977. Kniha je psána formou deníkových záznamů, které mají útržkovitou povahu.

Oproti předešlé sbírce vynívají texty mnohem více tajemně, skepticky, neuspořádaně. Přesto pozorný čtenář zjišťuje, že na sebe tyto fragmenty navazují.

Pozorujeme zde znovu mnoho přezdívek, narážek a parafrází. Důležitou roli hraje tedy jako téměř vždy intertextualita. Zajiček často cituje průkopníka postmoderní filozofie Fridricha Nietzscheho, v náznacích se objevují také přátelé z podzemního společenství: Bondy, Jirous, Krejcarová, Michl, Knížák aj. Dokazuje to také tento úryvek: „... *Především Magor a Knížák otevřeli, svým žitím a přístupem k lidem, JINÝ MOŽNOSTI pro tvorbu oslovující. M. se ponořil do plamenů neuhasitelného ohně – kterým hoří jedinec i se všim, co žije, i se všim, co dělá - ...*“⁹⁹ Hojná jsou vyznání a obdiv k lidem, kteří neztrácejí v časech komunismu svoji životní energii a svobodné myšlení. Přezdívky z tohoto zlomku textu jsou dobře čitelné, ovšem v některých pasážích může tápat i zasvěcený čtenář: „...*byl sem na SIONU, na skutečný hoře obklopení. na hoře barevný-obnažený-drásavý. ON rozřezal a vyhřeznul morbidně-čistou vizi světa a vizi obklopení ...*“¹⁰⁰ Nejedná se o skutečnou horu Sinaj. Autor v tomto názvu metaforicky ukrývá osobu malíře Zbyška Siona. Dozvěděla jsem se, že text vznikl krátce po básníkově návštěvě v jeho ateliéru.¹⁰¹

Ve sbírce také sledujeme zkušenost s uvězněním. V básni nesoucí symbolický - věrohodný název *žaláře*, projevuje spisovatel své pocity. Nejen ve skutečném vězení se člověk cítí spoutaně.

Autor vnímá svůj reálný každodenní život jako nesvobodné, děsivé bytí. Vše se neustále opakuje. Pozorujeme také ovlivnění alkoholem, kterým Pavel Z. hojně zapíjel svoje žaly. Dostavující se kocovina vrací všechny strachy a běsy zpět jako bumerang.

98 Zajiček Pavel, *Zápisky z podzemí: komentáře*, Torst: Praha, 2002, s. 534

99 Zajiček Pavel, *Zápisky z podzemí: Výslov sám sebe i svůj svět*, Torst: Praha, 2002, s. 193

100 Zajiček Pavel, *Výslov sám sebe i svůj svět*, [vl. n.]: Praha, [1977], s. 2

101 Zajiček Pavel, *Zápisky z podzemí: komentáře*, Torst: Praha, 2002, s. 536

„V kobce strachu
v doteku druhého
v ostychu vězně
hosta
žaláře stromů
blesků
pronikavosti snů
žaláře nesmyslného svinstva
koloběhu
chlustu
žaláře na každým kroku.“¹⁰²

Básník touží přijmout všechny překážky v cestě životem. Snaží se překonat strach z komunistické perzekuce.

Celá sbírka metaforicky odkazuje na skutečnost, že se lidský život skládá z pouhých úlomků a střepů, které k sobě musíme pečlivě slepit. Zajíček nedokáže popisovat skutečnost celistvě a komplexně. Důležitost vidí v opravdovém prožívání všedních, „šedých“ dní. Podobný příběh bude opakovat v celé své literární tvorbě.

„průchod duchovní pouští.
nalezení míst – kde mozky se vypařily.
vpád do pouští nalezení
zakládání nových oáz.“¹⁰³
(Pavel Zajíček)

Roztrhaný film

V samizdatu byly tyto zápisky svázané do knih díky pomoci Petrušky Šustrové a následně vydány v sedmi exemplářích. Konvolut formátu A4 se skládá ze 103 strojopisných stran.¹⁰⁴ Na rozdíl od předchozích samizdatových titulů jsou jednotlivé fragmenty umístěny vždy na každé druhé straně. Tvrdé, kartonové desky jsou na vnějších stranách polepeny pozitivy i negativy fotografií, jež zachycují tváře Zajíčkových přátel a členů DG 307: Davida Němce a Jana Brabce.

102 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: Vyslov sám sebe i svůj svět*, Torst: Praha, 2002, s. 181-182

103 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 265

104 Vycházím také z knihy Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: komentáře*, Torst: Praha, 2002, s. 546

Jako jediný samizdatový titul vyšla kniha také samostatně ve vídeňském exilovém časopise *Paternoster* (6/1984, s. 7-44).¹⁰⁵

V České republice vychází *Roztrhaný film* poprvé ve sbírce *DG 307 – texty z let 1973-1980*. Jako samostatná kniha se objevuje na českém knižním trhu až v roce 2008, zaslouží se o to nakladatelství Pulchra. Tento oficiální titul doplňuje grafický list a také hudební nosič zachycující autorské čtení některých básní z této sbírky.

Roztrhaný film komplexně vyznívá jako potemnělý, rozmazaný obraz, film, skládající se z podobenství, symbolů a příběhů, které mají své pevné zakotvení v čase. Dějinná souvislost zůstává v pozadí, stěžejní rysem je autentická atmosféra a sugestivnost prožívaných událostí.

V prologu Zajíček uvádí o knize toto: „*Autentické zakotvení mezi dubnem a 25. květnem roku 1980, kdy Praha byla prorostlá šedí, a já si zapisoval drobné úlomky, které pro mne nesly trochu světla, v prostoru, kde se skoro nedalo dýchat, ani vlastně žít.*“¹⁰⁶

Na počátku knihy vidíme věnování Davidovi N. a Honzovi B. Iniciály místo příjmení plní zajisté ochrannou funkci. Jedná se o přátele Pavla Z: Davida Němce a Jana Brabce, kteří jsou zobrazeni také na již zmíněných fotografiích.

Sbírku píše Zajíček v ich a er formě. Objevíme zde mnoho vnitřních monologů, které zdůrazňují úvahy a pocity básnického subjektu. Pozorujeme ovšem i jakési rozhovory, dialogy.

Titul obsahuje jak sáhodlouhé, tak i krátké volné verše zcela oproštěné od rýmů. Pozorujeme již zmiňovanou neukončenost a zamlženost prožívaných okamžiků.

Časté jsou aluze, narážky, zkratky, ale i vyjadřování v symbolech, v metaforách. Stěžejní roli plní také obraznost. Texty působí na naše smyslové vnímání, představují nám rozličné barvy, chutě a vůně.

Při četbě mne často napadají slova jako snovost, opilost, fantasmagorie, láska, zmar, černobílý svět.

Ústřední úlohu plní opakování, jakési leitmotivy, často v podobě osudových žen - femme fatale: „*Je to zvláštní žena. Když ji mýjíš. Ona mýjí tebe. Postel přitisklá v koutě. Je to zvláštní žena. Její barevný masky. Tělo, který šeptá svoje prosby. Když jsem potkal její halucinační pohled. Ráno, který zůstalo celuloidovým filmem ...*“¹⁰⁷

Láska duševní i tělesná, to jsou podle mého názoru prvky, ve kterých se Zajíček

105 Vycházím také z knihy Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: komentáře*, Torst: Praha, 2002, s. 536

106 Zajíček Pavel, *Roztrhaný film: prolog*, Pulchra: Praha, 2008, s. 6

107 Zajíček Pavel, *Roztrhaný film*: Pulchra, Praha, 2008, s. 8

vyloženě vyžívá: „... *Snil sem o lesbickéjch slavnostech a byl sem nositelem skvrnitý posedlosti. Na jazyku chuť pomerančů, mandlí a spáleníšť ...*“¹⁰⁸ Ve sbírce pozorujeme hovorovou, nespisovnou češtinu, která se nebrání ani hrubým výrazům, i když jich zde nenalezneme tolik jako na počátku Zajíčkovy literární činnosti.

Výrazně čtenáře upoutá ovlivnění křesťanským náboženstvím, jeho hodnotami a symboly. Zajíček užívá slovní spojení, jež svým způsobem mohou katolíky provokovat.

„Žehnal mu slovy: „ Ve jménu Otce...atd.“

*Končil: „Amen.“ Otec, Syn, Duch, byli ve vzdušnym obrazu rukou symbolickými body kosočtverce. Amen byla TA ČÁRA UVNITŘ.. Taky se před nim plazil po kolenou a latinsky se modlil.“*¹⁰⁹

V celé sbírce můžeme zaznamenat zápisy, které se vyznačují silným osobním prožíváním. Nalezneme zde ale i texty, jež se blíží pouhému němému naslouchání. Básník by se chtěl stát náhodným procházejícím, tichým pozorovatelem, který není aktivní a ani zdaleka po tom netouží.

Pro ukázkou nabízím tato Zajíčkova slova: „... *Sem totiž KOLEMJDOUCÍ a mójím jejich nehybnost. Města jako světelný body, mezi ktorejma se proplétal. Míjel ženství, který ho chtělo olizovat a pečovat o něj. ...*“¹¹⁰ V těchto pasážích je typický přechod od *ich* k *er* formě. Osudy druhých lidí jako by byly podstatnější než jeho vlastní, rozhodně v něm zanechávají silné stopy, otisky. V jejich životech se básník orientuje mnohdy lépe, než ve svých vlastních pocitech.

Zajíčkovu myšlení a prožívání sebou přináší mnoho ostrých kontrastů: láska – nenávisť, světlo – tma, život – smrt, realita – sen. Tak vyznívá i jeho kniha *Roztrhanej film*: „*Jeho svět je: buď miluju nebo černá propast. Strílení do hovna? Měl černý místa, v nichž mizel. Viděl film Slepčovo odhalení. Nic víc. Nes v sobě TVÁŘE VŠECH. Jak ty tváře všech NESEŠ? Ozvěny okřídlených břemen.*“¹¹¹

108 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: Šedej sen*, Torst: Praha, 2002, s. 40

109 Tamtéž, s. 40

110 Tamtéž, s. 28

111 Tamtéž, s. 105

„Cesty ryb sou cesty roztrhaný -
rozpolcený – těkavý – krátký -
temný“¹¹²
(Pavel Zajíček)

Kniha moří – úryvky

Zajíček psal tuto knihu již v exilu (ve Švédsku). Jedná se o útržkovitou deníkovou prózu, která dýchá básnickým výrazivem. Sugestivní prožitky jsou zachyceny většinou v ich formě.

Knihu píše Pavel Z. tradičně hovorovým, nespisovným jazykem, nebrání se ani užití vulgarismů, i zde podle mého působí přirozeně a jejich užití je spontánní. Opět se Zajíček vyjadřuje v symbolech, podobenstvích, jeho slova se neustále opakují, díky tomu se zesiluje obsah a motiv těchto spojení. Nechává zde také volný, neukončený konec, který prospívá čtenáři s fantazií a obrazností. Jedná se o pouhé střípky, doteky: „*vychcal sem se do litinovýho umyvadla obrostlýho mramorovou kůží. Skutečnej hajzl je daleko, přes několik chodeb a je tam strašná zima a taky bych moh někoho potkat pozoroval sem perlivou pěnu a rychle sem ji splách, při tom co sem chcal, mě napadaly úlomky nenapsanejch básní a úlomky touhy ...*“¹¹³

Myslím, že existují v českém prostředí stále pouze úryvky této sbírky. Poprvé vycházejí v samizdatovém časopise *Vokno* v roce 1988. I z těch se dá usoudit, že se jedná o knihu snovou, fantasmagorickou, mystickou. Přesto užívá Zajíček silných sugestivních a leckdy kontroverzních názorů, postřehů: „*nasbíral sem na ulici hrst mokryho písku a prachu. ... nesnažim se unikat, jen nechci příliš znavovat svůj hlas, ani nechci ruce, který se tě snažej zasadit do souvislostí ... když vyhejbáš se knihovným, z kterejch se staly automaty na informace, a ty seš jejich elektronickou součástí, jako seš elektronickou součástí všeho.*“¹¹⁴ Pozorujeme strach z výtvarných techniky, ze světa informací, z postmoderního světa všeobecně.

Můžeme zde také vysledovat ovlivnění křesťanským prostředím, častá jsou přirovnání a přívlastky: „*zatáh sem zelnou roušku kolem tváře svýho okna. Jako když fialovou rouškou zahaluješ oltář ...*“¹¹⁵ I v těchto textech hraje stěžejní úlohu opakování a užití anafor. Důležité jsou také symboly – archetypy vody, moře, kamene, země, snu,

112 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 40

113 Zajíček Pavel, *Kniha moří – úryvky*, ve *Vokně*: 14/1988, nestránkováno

114 Tamtéž

115 Tamtéž

což dokazuje tento úryvek:

„řek mi, že přivez si kameny z „jinyho světa“.

řek sem mu, že toto je „jinej svět“, v kterym právě JE.

řek mi, že překročí slaný vody.

řek sem mu, že slaný vody překročí jeho ...“¹¹⁶

Zajíček užívá bezprostřední lyriku, citově a smyslově bohatou, najdeme tu též existenciální strofy. Spisovatel často užívá vnitřních monologů, také díky nim zobrazuje autenticky úvahy a citové pohnutky bezejmenných postav.

*„rozkloval moji dlaň.
zanechával krvavý rozdrásaný maso.
Napomínal jsem ho hlazením.“¹¹⁷
(Pavel Zajíček)*

Úlomky skal

Titul je výpravným a ambiciózním edičním počinem tohoto básníka. Více než o knihu se jedná o artefakt (faksimilii), který neobsahuje pouze svébytné texty, ale i grafiky. Soubor tvoří dvacet tři světlých a tři šedé listy formátu A4, které jsou vloženy do tvrdých lepenkových desek. Přední i zadní strana nás překvapí svojí originální grafickou úpravou. Z kousků vlepených kamenů složil Pavel Z. lidskou postavu, tu vidíme na přední straně. V zadní části si všímáme pro Zajíčka charakteristického kosočtverce. Pevné desky jsou vybaveny šňůrami sloužícími k jejich zavázání. Podle autorových slov vznikaly tyto texty v domě Jana Litomiského v obci Vyskytná u Pelhřimova.¹¹⁸

Sbírka nese podtitul *Sny – lži – obtisky kamenů*. Zjistíme, že byla dokončena v září 1979. Všimneme si zde značné variability v rozmístění jednotlivých fragmentů na stránkách, osloví nás také grafická výzdoba. Podobně jako u jiných samizdatových knih i zde jsou časté značky, šipky, škrty a přepisy (dokáží v příloze).

Jedná se o jakési výkřiky zachycené útržkovitě, neukončeně. Zajíček zde zachycuje své vzpomínky, silné zážitky (např. hospodské pitky s přáteli z podzemní společnosti, koncerty DG 307 či z „dřevorubecké“ zastávky v severních Čechách): „rok

116 Zajíček Pavel, *Knihy moří - úryvky*, ve Vokně: 14/1988, nestránkováno

117 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 264

118 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: komentáře*, Torst: Praha, 2002, s. 541

73 – stůl – hojnost piv – hojnost vlasů – hojnost radosti – první úlomek skály – pod hospodským stolem vzniká živoucí cár – cár života – mlčenlivá bytosť“¹¹⁹ nebo o pár stránek dál: „červen 75 – koncert DG 307, kde se hrálo všech asi 23 kusů – náhodná scéna s kulisama amatérského divadla ...“¹²⁰ Z tohoto úryvku vyplývá, že se Zajíček opět nebrání častému opakování, vzpomínky jsou ještě plné radosti a životního elánu. Ovšem návrat do reálné současnosti nepřináší optimismus.

Existuje pouze těžko poznatelná hranice mezi realitou a snem. Zápisy působí často halucinogenním, fantasmagorickým dojmem.

Ústřední úlohu plní opět symboly, podobenství, básnická přirovnání a také archetypy (kámen, skála, pták, stín, sen, hrob, oheň, voda): „*obnažený kameny – obrazy. Odras pouště v žhavym slunci. Poušť opuštěná a proměněná.*“¹²¹ O kousek výš nalezneme odkaz na F. M. Dostojevského a úryvek z jeho díla:

„*Ale vidíš tyto kameny v žhavé a nahé poušti*

(F.M.D.)“¹²²

Oproti jiným sbírkám se tu setkáme s mnoha stvořeními ze zvířecí říše, i tyto přívlastky jsou ovlivněny snovostí. Tato skutečnost mi evokuje možný vliv surrealismu na literární činnost básníka: „*zdálo se mi o ptákovi – kterej letěl a napad moji dlaň. byla to zmenšená volavka nebo chocholouš. Tužil sem lidský vědomí – ukrytý pod ptačím přřim.*“¹²³ nebo jinde: „*hadi vylezaj z děr ... vplétaj se do hlav přítomnejch Medúz ...*“¹²⁴

Úlomky skal také obsahují některá podobenství z bible, většinou ze Starého zákona. Jeden z textů je věnován mocnému Samsonovi: „*Samson - „ve vlasech tvejch“ - Samson – postrach skrze vlasy – symbol – Samson – síla a trpělivost ...*“¹²⁵

Básník byl v mladistvých letech pověstný svou bujarou hřívou. Po svém zatčení, věznění a propuštění ze žaláře přichází nejen o naději, ale i o své dlouhé husté vlasy. Osud Samsona srovnává Pavel Z. se svým vlastním životem.

Knihy metaforicky poukazuje na fakt, že se lidský život skládá z malých okamžiků a tak vytváří celistvou mozaiku našeho bytí – naší existence (podobně tomu bylo také ve sbírce *Roztrhanej film*).

Jedná se o jakousi osobní kroniku. Podle mého názoru nemůžeme porozumět

119 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí : Úlomky skal*, Torst: Praha, 2002, s. 242

120 Tamtéž, s. 248-249

121 Tamtéž, s. 264

122 Tamtéž, s. 264

123 Tamtéž, s. 264

124 Tamtéž, s. 255

125 Tamtéž, s. 266

všemu, co Zajíček do svých textů uložil, skryl. Děje se to také díky obrovskému množství pochybností, nejasností, melancholie:

„*utopit se v textech ticha*“.

(šeptá jeden rozpor)

„*vystoupit do hor*“

(šeptá jiné rozpor)¹²⁶

Působí kouzelným dojmem nechat se unášet smrští mnohovýznamových – expresivních a barevných slov, ačkoliv se v nich leckdy ztrácíme: „vize slepejch ptáků – opouštěj starý místa – rozrážej prostory – letěj TAM – nový místa v doteku slepoty“¹²⁷

„Usínáš s klecí na hlavě.

Omezuje tvuj sen.

Omezuje tvoje bdění.

Omezuje možnosti zrození radosti.“¹²⁸

(Pavel Zajíček)

Šedej sen

Jedná se o nejrozsáhlejší samizdatový titul. Tvoří jej deníkové záznamy, které vznikaly v poměrně krátkém časovém období (únor až březen 1980).

Zajíček se domnívá, že vyšlo 5 – 7 exemplářů této knihy. Ovšem datum samizdatového vydání není známo.¹²⁹ Sbíрка obsahuje něco přes sto strojopisných listů, nalezneme tu také čtyři grafické – dekorativní listy. Jednotlivé strany jsou svázané do tvrdších desek, ty jsou oboustranně potištěny nápisy, které se skládají z názvových údajů knihy – tedy „šedej sen“. Zajíček je vytvořil opět na určitém typu dětské tiskárničky.

Jedinou originální knihu nalezneme v Praze, v Libri Prohibiti, ta nám ukazuje svébytnou grafickou výzdobu. Nalezneme zde černé i červené dekorativní koláže. Hřbet silných lepenkových desek spojuje hrubá textilie, dekorovaná reliéfem vytvořeným z kamenné drtě, ten nám opět připomíná kosočtverec.

126 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: Úlomky skal*, Torst: Praha, 2002, s. 247

127 Tamtéž, s. 270

128 Tamtéž, s. 286

129 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: komentáře*, Torst: Praha, 2002, s. 543

Knihy také svou výzdobou odkazuje na Zajíčkovu lesnickou zastávku a to díky otiskům úlomků barokního štukování z kostela v Severočeských Mařenicích. I zde se objevuje věnování, tentokrát Lád'ovi L. Celé jméno jsem se dozvěděla z komentářů Pavla Zajíčka.¹³⁰ Jedná se o dalšího člena hudebních formací DG 307 a Plastic People, totiž o Ladislava Leštinu. Ostatně samotné texty jsou plné nejrůznějších iniciál, přezdívek, zkratk a odkazů. Všechny tyto prostředky mohou působit nezasvěcenému čtenáři velké množství problémů. Mne osobně toto hledání možné interpretace oslovuje. Nutno dodat, že v knize *Zápisky z podzemí* doplňuje samotný autor své samizdatové sbírky objasňujícími komentáři. Uvedu některé praktické ukázky výše zmíněných skutečností.

„Spatřit „havrana“ → (nebo Hon. Br.) jeho objevování se na různých místech Pr. Současně → ...“¹³¹

Určitě se jedná o Jana Brabce, Pr. slouží jako zkratka pro naše hlavní město.

„Mirka + Milan navštívili sen 5 let po smrti nemůžou TU žít. Stěhují se prchají.“¹³²

Tento text mluví o Milanu a Mirce Kochových. Dovolím si zmínit krátké seznámení s legendárními postavami československého podzemního společenství. Milan Koch byl romantický, prokletý básník v opravdovém slova smyslu. Žil na skutečném okraji společnosti. S nedostatečným vzděláním prošel řadou dělnických profesí, navíc jeho dlouhé vlasy a vzhled „hippie“ mu způsobovaly nemalé problémy při hledání zaměstnání. Tento nesmírně citlivý a jemný člověk trpěl neustálými obavami a strachem z perzekucí komunistické totality. Básníkův mladý život předčasně ukončuje dopravní nehoda, v noci z 18. na 19. listopadu 1974, jej zajela tramvaj.

Jeho celoživotní láska Mirka nejprve opsala jeho básně a šest měsíců po jeho smrti ukončila dobrovolně svůj život. Graficky zvýrazněným příslovcem „TU“ myslí Zajíček zajisté tehdejší Československo. Potvrzuje to i ve zmiňovaných komentářích.

Domnívám se, že jméno M. Kocha proslavila především hudební formace Plastic People of the Universe v písni *Magické noci*. Úctu k tomuto člověku vyjádřil i Egon Bondy v básni nazvané *Anděl nám Kocha vzal*.

Při četbě titulu *Sedej sen* jsem musela projít pralesem výkřiků, útržků, zážitků a pocitů. Určité problémy může kniha činit zcela každému, i čtenáři seznámenému s tvorbou Pavla Z.

130 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: komentáře*, Torst: Praha, 2002, s. 543

131 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: Sedej sen*, Torst: Praha, 2002, s. 310

132 Tamtéž, s. 303

Zaznamenáváme neuvěřitelnou houštinu mnohovýznamových, symbolických slov. Jedním dechem musím dodat, že všechny výpovědi básnického subjektu vyznívají jako vždy originálně, otevřeně a sugestivně.

Ve volných verších dominuje neukončenost, snovost, strach, pochybnost, mlčení. Nalezneme zde oproti jiným samizdatům mnohem více nespisovných výrazů. Ty se mnohdy opakují: „*nebudu kousat do hovna. Nebudu kousat do hořícího hovna který vypálí jazyk i zbytek útroby ...*“¹³³ nebo o kus dál: „*Z HOVNA BÍČ NEUPLETEŠ → (pak že ne!) → který budou lízat prdel „vyššímu“ ...*“¹³⁴

Tento titul nedodržuje jazyková (syntaktická) pravidla, obsahuje obrovské množství šipek, které mohou nahrazovat standardní interpunkční znaménka. To také dokazuje předchozí úryvek. Často se u originálu též objevují škrty, barevné i černobílé cákance barev(dokáži v příloze).

133 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí: Šedý sen*, Torst: Praha, 2002, s. 288

134 Tamtéž, s. 304

„Až později přijde ten den prozření, kdy poznáte,
že jste zoufalí a zubožení – a slepí a nazí a rozklepaní
a s děsivou vizáží truchlivého přízraku putujete dál
tím hrůzným snem svého života.“¹³⁵

(Jack Kerouac)

POREVOLUČNÍ TVORBA PAVLA ZAJÍČKA

Knih mĚst

Prvním oficiálním dílem Pavla Zajíčka na české scénĚ je *Knih města*, která vyšla v roce 1993. Ačkoliv je tento titul psán jako próza, cítíme z něj ryzí básnický tón. Můžeme ho označit za jakýsi deník či osobní dokument. Podobný styl psaní používá Zajíček i ve svých dalších titulech (*Zápisky z podzemí, Jakoby... Svět v zrnku písku*)

Osobní záznamy jsou často zachyceny ve 3. osobĚ jednotného i množného čísla. PrávĚ v těchto momentech se ze čtenáře stává místo přímého účastníka pozorovatel. Ovšem i ze samotného Zajíčka se stává pozorující osobnost, pro kterou jsou někdy důležitější osudy druhých lidí než jeho vlastní prožívání.

Tento posun je charakteristický i u později vydaných knih autora Pavla Zajíčka, například v již výše zmínĚné knize *Jakoby... Svět v zrnku písku*.

V těchto dílech se jedná o sled zpřetrhaných úryvků a kusých autentických zpráv o každodenním životĚ. Básník využívá ve svĚm vyjadřování poněkud roztrfštěnou lyriku, která vše zahaluje do tajemného mlžného oparu. StĚžejním rysem této knihy je živelnost, autentičnost a plnost prožívání: „je to velká zoologická zahrada/magnetická divočina. sotva to dořek/okamžitĚ se svlík/nemůžu se na to dívat oblečĚnej/dodal“.¹³⁶

Autor používá hovorovou, nespisovnou češtinu, tzv. pražský dialekt. Oprošťuje ho téměř od veškerých vulgarismů, tak typických pro jeho undergroundovou tvorbu minulého století.

V *Knize měst* pozorujeme posun ve vyjadřování oproti počáteční tvorbĚ. Dochází zde k výrazné subjektivizaci textu, autor se mnohem více otevírá a jeho poezie se tak zvnitřňuje. Jan Štolba píše ve své recenzi: „Zajíček neustále trýznivĚ přistihuje

135 Kerouac Jack, *Na cestĚ*, Odeon: Praha, 1978, s. 128

136 Zajíček Pavel, *Knih města*, Sdružení na podporu vydávání časopisů: Praha, 1993, s. 55

*své nastrčené alter ego VNĚ prožitku.*¹³⁷

Všechny banality života básnický subjekt (bezejmenného hrdinu) trýzní, uráží a ničí. Nepřikládá každodennímu lidskému mikrosvětlu téměř žádnou cenu a sílu. Přitom na mnoha místech stroze až přísně konstatuje: „*probouzen údery želez a kvílením nesrozumitelnosti/cejtí, že to co chce/je právě nepatrnost/je v něm pohřbená pod vrstvou hrůzy, zpupnosti a falešný hrdosti.*“¹³⁸ Ovšem místo nalezení smyslu, vhodné cesty z této svízelné a depresivní situace, se neznámý hrdina (podle všeho samotný autor) ocitá v bludném kruhu sebemrškačství, lítosti, pokory a úzkosti.

Navíc nás tento ústřední nářek provází celou knihou, což po chvíli působí poněkud monotónně a také depresivně, bezejmenný hrdina v nás vzbuzuje lítost. Štolba se k tomuto faktu vyjadřuje takto: „*Vedle tklivé i vzdorné pokory Ivana Jirouse a zbožné „opilosti“ Vratislava Brabence představuje Pavel Zajíček další tvář českého undergroundu. Tentokrát však pokora značí slabost, vlastní prohra a nedostatečnost nejsou zjevením božské rozevřenosti, ale jen úzkostnou a sebezhlíživou osobní krizí.*“¹³⁹

Ústředním motivem (či jakousi metaforou) je město popisované jako moderní bludiště. Jelikož byla podstatná část této knihy napsána v nejlidnatějším městě Spojených států, můžeme vytušit, že se s největší pravděpodobností jedná o New York. Jako vždy u Pavla Zajíčka však není nic zcela zřejmé a navíc nepovažujeme za příliš důležité vědět, o jaké město se ve skutečnosti jedná. Ale zcela jistě jde o prostor, který autora fascinuje a přináší mu pocity extáze a naplnění.

Jako by chtěl, aby ono město patřilo pouze jemu a nikomu jinému. Ego bezejmenného hrdiny je propojeno s tímto mysteriálním, tajemným místem. Vzájemně se utvrzuje ve své syrovosti, hysterii, beznaději, úzkosti i směšnosti. Ironické vyjádření poskytuje tento úryvek: „*od úst mu vyletují komiksový bubliny na místo slov*“¹⁴⁰

Text byl poměrně hodně zkrácen. Zajíček k tomu říká toto: „*část toho, co jsem napsal v New Yorku bylo použito v knize „Kniha měst“, ovšem já jsem celý text zkrátil asi na třetinu, což teď vidím jako omyl, ale už to tak bylo uděláno, takže je to stejně úplně jedno ...*“¹⁴¹

Poetika této knihy je leckdy rozporuplná. Všimáme si mnoha ostře viděných a osobně prožitých detailů, které jsou propojeny překvapivou frázovitostí a razancí. Narážíme tu stejně jako u pozdějších titulů (např. *Zvuky sirén a zvonů, Čas je výkřik*

137 Štolba Jan, *Meditující divoch*, v Literárních novinách 07/1993

138 Zajíček Pavel, *Kniha měst*, Sdružení na podporu vydávání časopisů: Praha, 1993, s. 30

139 Štolba Jan, *Meditující divoch*, v Literárních novinách 07/1993

140 Zajíček Pavel, *Kniha měst*, Sdružení na podporu vydávání časopisů: Praha, 1993, s. 57

141 Rozhovor s Pavlem Zajíčkem, *Hudba nebo psaní, to jsou jenom obtisky na internetových stránkách*, <http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=5>, 5.2.2009

uprostřed noci) na velké množství klišé a jakéhosi kýče. Což podle Štolby dokazují tato slovní spojení: „scénář náhody a osudu“ (s. 28), „kabaret světa“ (s. 24)¹⁴².

V knize se také objevuje mnoho výkřiků typu: „paradoxy oslepený vášní a perverzí“¹⁴³.

Kdo chce pochopit Zajíčkovu literární činnost, musí přijmout jeho zvláštní vypjatost výrazu. Z textů číší živelnost a syrovost. Byť již ztratily (oproti raným samizdatovým textům) svou obecnou apelativnost a mnohem více směřují k deziluzi. Podobně už Zajíček napsal *Knihu moří* či titul *Šedej sen*.

Neznámý a bezejmenný hrdina, který se v *Knize měst* objevuje, může vyznívat jako moderní romantik bloudící podobně jako Komenského poutník labyrintem světa. Vytoužený ráj srdce a klid mysli ovšem nenachází.

Postava označována opět zkratkovitě jako *D* není Pavel Zajíček, alespoň to tvrdí samotný autor v již zmiňovaném rozhovoru z roku 1997. Téměř jistě se jedná o jeho přítele Davida Němce, kterého si Zajíček představoval v různých situacích. Básník dále tvrdí: „*D může být kdokoli, je to vymyšlená postavička*“¹⁴⁴ Může nám připadat, že se spisovatel často vyjadřuje rozporuplně a záhadně.

Knih *měst* vyznívá jako určité podobenství. Město na nás působí fantasmagoricky. Některým čtenářům může text připadat chaotický, nepřehledný. Obsahuje totiž plno zkratk, narážek, útržků náhodných slov. Rychle se tu střídají snové momenty s realitou drsných všedních dní.

Při této interpretaci jsem se také opírala o názory uvedené v novém vydání *Slovníku českých spisovatelů*, který k Zajíčkově prozaické literární tvorbě říká toto: „*Z lyrizované prózy mají tvar fragmentálních deníkových záznamů a opětovných podobenství o bezvýchodném labyrintu života a světa: zřetelná je zde příbuznost s díly R. Weinera, J. Demla či F. Kafky.*“¹⁴⁵

142 Tato slovní spojení se objevují v recenzi Štolba Jan, *Meditující divoch*, v Literárních novinách 07/1993

143 Zajíček Pavel, *Knih* *měst*, Sdružení na podporu vydávání časopisů: Praha, 1993, s. 15

144 Rozhovor s Pavlem Zajíčkem, *Hudba to jsou jen obtisky*, na internetovém odkazu <http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=5>, 5. 2: 2010

145 Kolektiv autorů, *Slovník českých spisovatelů M-Ž*, Brána: Praha, 1998, s. 692 - 693

*„Je to hromada tvýho života.
V ní květy, který nezvadly.
Taky mrtvoly, který nechceš vláčet, ale sám's je stvořil.“¹⁴⁶
(Pavel Zajíček)*

Čas je výkřik uprostřed noci

Tato rozměrově nepříliš velká kniha byla vydána v roce 1999 nezávislým pražským nakladatelstvím Maťa. Jedná se o tzv. kolibříkový formát, kde jsou navíc básně doplněny o miniaturní kresby a grafiky z dílny Pavla Zajíčka.

Knížечku pojal autor jako soubor fragmentů a vzpomínek z devadesátých let, vychází také v cizojazyčných verzích – angličtině a švédštině.

Básně nemají žádný název, z toho důvodu jsou označeny pouze číslováním. Fungují jako verše „mimo čas“, protože nejsou datovány a nelze tak přesně určit z jaké doby pocházejí.

Zajíček používá v této sbírce krátký volný verš. Jazyk je hovorový – tzv. pražský dialekt, je již v podstatě oproštěn od vulgarismů a ostatních nespisovných výrazů, jež básník hojně využíval zejména na počátku své tvůrčí činnosti. Texty působí jako jakési ozvěny, úlomky toho, co básník prožil během svého dosavadního života. Pozorujeme opět niternou otevřenou zповěď.

Ovšem ačkoliv se jedná o vyprávění otevřené, při čtení těchto textů panuje velká nejistota a hledání možné interpretace. Autor se snaží být tajemný, a trůfám si říci, že se mu to přinejmenším v některých pasážích daří znamenitě.

Zajíčka bychom mohli označit za dalšího moderního romantika zraňovaného světem i nejbližším okolím. Pro něho jako by neexistovala každodenní všednost, ale pouze vyhrocenost a neustálý útok na smysl existence. Dle jeho slov: „*Nejlepší je dělat vše na hraně.*“¹⁴⁷

V této sbírce pozorujeme motiv cesty a také touhu dosáhnout smysluplného bytí. Básník se ani zde nevyhýbá existenciálnímu tématu (počátek – konec, alfa – omega).

„Celej život hledání jednoho slova

Jedný myšlenky jednoho místa

Snaha se dorozumět

Mlčet cejtít

146 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 435

147 E-mailová korespondence s Pavlem Z., 20.7.2009

Celej život období fascinace
Střídající se s obdobím netečnosti
Celej život hravost dítěte
Který naráží do zdí
Celej život stejný otázky bez odpovědi
Spánek a touha probuzení světlo
*Vítr prohánějící se ranním městem*¹⁴⁸

Ve sbírce nalézáme touhu po prožívání každé vteřiny svého žití, touhu skládat mozaiku z okamžiků, ale i snahu o nalezení pravého smyslu života. Pozorujeme také chtíč umět se správně a pochopitelně vyslovit, již zmiňovanou rezignaci a následně i marný boj po nalezení smyslu.

Básník konstatuje, že celý život stojí na jednom místě především v tom, co říká a píše. Myšlenkově se příliš nevyvíjí. Sám přiznává, že občas je schopen do sebe vstřebat určité nuance, které jsou nové, či jež si předtím nedokázal uvědomit. Stále se však jedná o celoživotní pout' na jedné lodi ve stejném moři.

Na úplném konci textu nacházíme zmínku o přírodním živlu. Vítr zde působí svobodně a silně. Plní hlavní úlohu i v následujícím úryvku:

„Jako vítr dotknout se
Uchopit a vynést
Jako vítr pustit zapomenout
Jako prach
*Jako vítr*¹⁴⁹

Jedná se pouze o kratičkou „ozvěnu“. Básník by se chtěl stát právě tímto silným větrem, který se jemně dotýká, ale dokáže i unášet a bořit. Dalším možným výkladem je i alegorie větru jako dechu, silný a chladivý. Patrný je odkaz na germánskou a vikingskou mytologii.

Pozorujeme tu praobraz – archetyp prachu či motiv z křesťanské věrouky: „prach si a v prach se obrátíš“. Zajímavá je tato parafráze nejen z pohledu filozofického, ale i jazykového. Použití maxim je pro autora typické. V celé sbírce také sledujeme již výše zmiňované opakovací figury, v této básni se jedná o anaforu „jako“.

Spisovatel neustále útočí na smysly čtenářů, na jejich představivost a obrazotvornost. Jeho básně přinášejí také specifický pohled na každodenní svět a skutečnou existenci. Atmosféra působí velice sugestivně.

148 Zajíček Pavel, *Čas je výkřik uprostřed noci*, Maťa: Praha, 1999, s. 25

149 Tamtéž, s. 74

Myslím, že opravdu stěžejní je, že autor opakuje myšlenky, které již kdysi vyslovil. Nebrání se ani tomu, že vyzdvihuje slova jiných literátů, přátel i náhodných kolemjdoucích. Nevyhledává aktuální témata, proto si inspiraci pro tvorbu hledá ve svém vlastním srdci. Pověštinou se jedná o situace, které bezprostředně zasáhly jeho duši i chod běžného života. Velkou roli zde hraje imaginace, intuice a smyslovost.

Ani v této sbírce nechybí poezie milostná. Inspirace v podobě ženské bytosti provází Zajíčka již od prvopočátků jeho tvůrčích okamžiků. V popisování lásky, jak duševní tak i tělesné, je dle mého mínění Pavel Z. naprosto jedinečný. Jen málo autorů dokáže do textů vnést tak výraznou opravdovost prožitku, syrovost a obnaženost jako právě on.

Jeho milostná lyrika si vypomáhá motivy z přírody: „*taková jsi vlhká jako moře, slaná jako moře, taková jsi zahrada, kde bloudím, taková jsi jako rosa v ranním parku, vlhká jako moře*“¹⁵⁰

Báseň č. 51 v sobě nese světlo a naději. Opět je pro ni charakteristická anafora v podobě imperativu: „*dej mi sil abych dokázal vidět abych dokázal rozlišovat abych dokázal milovat dej mi úsměv*“¹⁵¹

Jiné básně naopak končí skepticky až tragicky. Právě v těchto verších nechybí reflexe, pochybnost a samozřejmě i útržkovitost. Myslím, že ženy provázejí básníka celou jeho životní poutí jak v kladném tak i záporném smyslu, proto používá i motiv ženského klína. Ne vždy je pak tento motiv spojován s pozitivními emocemi: „*všechny starý či nový místa, fragmenty těchto míst, pohled do tvýho klína, jako do tváře, která se usmívá, jako do tváře smrti*“¹⁵²

Další verše útočí na čtenářovo expresivní vnímání, na představivost každého z nás: „*má to barvu krve, jsou to mosty který pálim, je to tvůj klín, kterej barvou krve hoří, je to na obloze, když se stmívá, má to barvu noci, má to barvu krve, je to v tvejch vočích, když se stmívá*“¹⁵³

Všimáme si tu opět repetic a leitmotivu krve. Rudá barva byla již ve starověkém Egyptě symbolem životní síly a energie. Na druhou stranu ji spojujeme s ohněm a destruktivní silou Země. Zde tedy Zajíček syntetizuje dva významné symboly v jeden celek. V textu vyjadřuje intenzivní – „ohnivé“ emoce – lásku a nenávisť.

Tato báseň mi také evokuje skutečnost, že básník za sebou musel spálit mnoho vzpomínek, v momentě, kdy se rozhodl opustit ze dne na den Československo. Oheň

150 Zajíček Pavel, *Čas je výkřik uprostřed noci*, Maťa: Praha, 1999, s. 106

151 Tamtéž, s. 76

152 Tamtéž, s. 37

153 Tamtéž, s. 92

jako přírodní živel, který disponuje obrovskou silou, jež se ukazuje v pozitivním i negativním aspektu. Jeho moc cosi sežhnout, ať už věci hmotné nebo nehmotné, je pro autora fascinující.

Báseň *Barva krve*, podobně jako jiná díla obsažená v této sbírce, byla zhudebněna Zajíčkovou domovskou hudební formací DG 307 a patří podle samotného Zajíčka mezi povedené a oblíbené skladby. Píseň zůstává populární i v řadách příznivců DG 307.

Pavel Z. je pověstný tím, že nejprve napíše text a poté k němu vymýšlí a syntetizuje spolu s jinými hudebníky správnou melodii.

V hudebním provedení vyznívají všechny tyto ozvěny, výkřiky mnohem lépe také díky neopakovatelnému charismatickému hlasu Pavla Z.

Kratičká recenze otištěná v hudebním časopise *Rolling Stone* říká ke sbírce toto: „... *Zdá se jako by básnikovo existenciální břímě bylo natolik tíživé, že už před ním není úniku. Syrovost raných textů Pavla Zajíčka (Papírový aPsolutno, Degenerace, Kanál zvanej fetišismus a další) tak prozatím zůstává nepřekonána.*“¹⁵⁴

Čtenáře sbírka osloví svou opravdovostí, obnažeností a především věrohodným vyjádřením milostných pocitů, tužeb a přání.

*„Žiješ podivnej příběh, je plnej úzkosti
žiješ podivnej příběh, je plnej prohranejch bitev,
žiješ podivnej příběh, je plnej mlčení,
žiješ podivnej příběh, je plnej posedlosti.“¹⁵⁵*
(Pavel Zajíček)

Zvuky sirén a zvonů

V roce 2001 vychází v Brněnském nakladatelství *Vetus Via* kniha s názvem *Zvuky sirén a zvonů (Nénie)*. Název této sbírky nám nabízí paralelu (asociaci) s tím, kde můžeme slyšet zvuk sirén a zvonů. Ve městech a velkoměstech je to zajisté hluk sirény, který můžeme slyšet každodenně. Vyvolává jistý chaos, strach a další spíše nepříjemné pocity.

Zvony, které vítají návštěvníky do kostelů, jsou naopak charakteristické pro klidnější a naturalističtější venkov. Nesou určitou míru jistoty a pravidelnosti,

154 Horejš Petr, *Čas je výkřik uprostřed noci*, v *Rolling Stone* 04/2000
155 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, *Vetus Via*: Brno, 2001, s. 13

ačkoliv dokáží znít také velmi hlasitě. Slyšíme je při křesťanských obřadech lásky a smrti (svatba, pohřeb, křtiny).

Sbírka nese podtitul *Nénie*, což je pohřební píseň z období antického Říma. Myslím, že autor tímto podnázvem vzpomíná na svého blízkého přítele, Milana Hlavsu. Tento umělec, předčasně umírá v lednu 2001. Celá kniha *Zvuky sirén a zvonů* je mu také věnována.

Jiný pohled na název *Nénie* nabízí Oskar Mainx ve své recenzi v časopise *Host*, ve které konstatuje: „*Nekoresponduje Zajíčkův podnázev sbírky určitým způsobem s tendencí některých autorů undergroundu vydávat své (poslední?) „labutí písničky“*“.¹⁵⁶

Pokusím se tento citát podrobit detailnější revizi. Názor Oskara Mainxe pro mne není příliš srozumitelný. Recenzent zde naráží pravděpodobně na sbírku Martina Jirouse (*Magorovy labutí písničky*), která byla napsána mnohem dříve (1986) a rozhodně nepatří mezi poslední tituly tohoto autora. Například vloni vyšla Jirousova sbírka s názvem *Rok krysy* a domnívám se, že ani ta nebude jeho posledním dílem.

Ve *Zvuku sirén a zvonů* pozorujeme podobně jako u výše jmenovaných titulů prolínání vnější reality s vnitřním světem. Dle autorových vlastních slov: „*To je mi nejbližší, splývání toho, co nelze přesně definovat, změřit a toho, co člověkem stále protéká, jakási niterná fikce, která je nosným kamenem výpovědi jeho života.*“¹⁵⁷

Ve sbírce se prolínají pasáže pokorného mlčení a silného křiku. Tomuto dílu vévodí mimo zvuků sirén a zvonů také hlasy a zpěvy ptáků, vzdechy milostného vzrušení a ozvěny ticha. Slyšíme zde také zvuky vzdáleného ruchu velkoměst, halasu a rozličných výkřiků.

Jedná se o poezii subjektivní, která vychází přímo z autorova nitra: „*seš světlo, o kterém mluvím, ne však ven, ale dovnitř, takže to nemůžeš slyšet*“¹⁵⁸

Stěžejním rysem jsou vzpomínky, jež autor reflektuje. Na rozdíl od předchozí sbírky (*Čas je výkřik uprostřed noci*), zde mají název pouze některé z básní a autor připojuje dataci.

Dílo také obsahuje mnoho filozofických otázek. Všímáme si především otázek existenciálních. Vidíme zde také snahu po nalezení odpovědí na morální problémy. Pavel Z. nabízí pouze svůj vlastní autentický pohled na věc.

Ve sbírce *Zvuky sirén a zvonů* pozorujeme mnoho emocí a smyslového vnímání světa. Zajíček se zde otevírá, doslova se obnažuje. Což dokazuje tento úryvek:

156 Mainx Oskar, *Poezie prožitků*, v Hostu 3/2002

157 Rauwolf Josef, *Rozhovor s Pavlem Zajíčkem*, v Instinktu 13/2004

158 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 1998, s. 34

„Byly 4 hodiny odpoledne,
když jsem se rozplakal;
leden bez sněhu; pátek;
plakal jsem celou noc...“¹⁵⁹

V mnoha básních píše autor v první osobě singuláru a jak již bylo výše zmíněno, hojně používá minulý čas.

V jeho textech již od počátku velmi často narážíme na slovo očišťovat. Zajíček jej nechápe ve smyslu stávat se čistým, dobrým, nýbrž dokonale se otevřít tomuto světu a vnímat jej ve všech barvách, vůních a chutích: „*květiny, které dostal ochutnal svými rty, jejich okvětní lístky vypadaly jako láska, láska na jednu noc, láska věčnosti*“¹⁶⁰ Samotný autor se v jednom rozhovoru vyjadřuje o očišťování takto: „*Očišťování, to už je sprofanované slovo. Já mám omezený slovník, ale myslím tím úplně všechno to pustit ven, ne jako snažit se být lepší ...*“¹⁶¹

V některých pasážích působí tato sbírka jako jakési vyznání: „*Prošli sme spolu zahradou vzplanutí, zahradou lehkosti, na nic sme se netázali, nebylo toho třeba, neboť tato zahrada byla místem vzácnosti ...*“¹⁶² nebo o kousek dál: „*... a Egon Bondy ve svém sklepení v Nerudovce, kde napsal Sklepní práci, a vypadal jako zjevení ... to setkání s ním znamenalo hodně, protože v lásce a umění vše dovoleno ...*“¹⁶³

Básník se ve sbírce zabývá chronologií jako něčím, co lidská stvoření nemohou ovlivnit. My všichni jsme determinováni časem, díky němu se proměňujeme, díky němu milujeme a nenávidíme. V některých situacích je naším souputníkem jindy opravdovým nepřítelem. Postavy, o kterých píše Pavel Zajíček, se často zastavují v čase, ohlížejí se zpátky do historie. Necháávají se znovu strhávat smyslovostí, silou a krásou daných okamžiků. Výrazně si uvědomují cykličnost neustálých změn, ročních období, denních a nočních hodin, ale i každodenních situací: „*byly tři hodiny ráno, žena s rozpuštěnými vlasy, naproti v okně přes ulici, se dívá na televizi ... je jedna z červencových nocí, v okně, který vypadá jako rám obrazu, je vidět tělo ne však její oči ...*“¹⁶⁴

Z některých zastavení v minulosti číší melancholie a smutek. Právě v těchto básních vyznívá zpověď nejotevřeněji a opravdu sugestivně. Postava vystupující jako poutník, jdoucí velkoměstem jako labyrintem, vyznívá však anonymně a skrytě. Snaží

159 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 1998, s. 40

160 Tamtéž, s. 70

161 Rozhovor s Pavlem Zajíčkem, *Rád se vracím k tichu*, na stránkách <http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=5>, 5. 2. 2010

162 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 1998, s. 13

163 Tamtéž, s. 14

164 Tamtéž, s. 40

se ukrývat, před svými emocemi se však neschová.

*„byly 4 hodiny odpoledne,
když jsem se rozplakal,
leden, bez sněhu, pátek,
plakal jsem celou noc,
když křížem krážem
jsem rozkrajoval město,
abych nikoho nepotkal atd.
chodil jsem po parcích, kopcích,
ulicích,
chodil jsem v masce,
chodil jsem v divném snu,
chodil jsem zahalen,
chodil jsem bez tváře,
aby nikdo nemohl číst
můj smutek“¹⁶⁵*

Zajíček si vypomáhá anaforou a častým opakováním, pozorujeme i jasnou chronologii. Čtenáře může upoutat slovní spojení „*křížem krážem rozkrajovat město*“. Celou báseň zahaluje nejistota, zastřenost a snovost.

Leitmotiv času – můžeme pozorovat i v jiných básních, např. v té s názvem *Čas vykouřené cigarety*: „*na jabloňové větvičce uprostřed zimy, vyrašil bílý květ, je začátek ledna, básníci ticha tančí mezi slovy, která sama vyslovili, zdá se, že před těmito slovy prchají ...magický město zařvalo smutkem, cigareta pomalu dohořívá*“¹⁶⁶

Ve *Zvuku sirén a zvonů* se, jak již bylo řečeno, objevuje postava bloudící labyrintem míst, měst a vlastně i holistickou skutečností. Autor tento motiv užívá často a rád (viz. *Kniha Měst, Jakoby... svět v zrnku písku*).

Vše působí v očích bezejmenného hrdiny nejistě, funguje tu plno pochybností, pouze smrt je stoprocentní. Celé sbírce vévodí téměř dokonalá autentičnost, věrohodnost. Autorovy neskrývané pocity bolesti i radosti se dostávají na povrch.

Hlavně noc pronásleduje básnický subjekt poměrně často a leckdy trýznivě: „*tensen byl o slzách, byl o slzách radosti i smutku, to jsou tvoje slova, ne moje, byl také o slzách smutku, to jsou tvoje slova ne moje...v tom snu jsi umíral, nevím proč, vždyť už*

165 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 1998, s. 40

166 Tamtéž, s. 19

*jsi byl mrtev, v tom snu ses usmíval, zatímco já jsem plakal, byl to sen.*¹⁶⁷ Domnívám se, že v tomto snu básník vzpomíná na Milana Hlavsu, který zemřel rok před napsáním tohoto titulu. Zajímavým a stěžejním rysem zůstává básníkův posun od prožitku k pozorování. Také jazyk zůstává stále v této knize hovorový, ovšem v některých pasážích nalezneme spisovné až knižní výrazy. Vulgarismy se objevují v knize velmi zřídka.

*„Vždycky, když ho tlačili ke zdi,
potilo se jeho tělo tak silně, až vlhkej slanej
obrys se stal vtisklym obrazem těla bez zdi.”¹⁶⁸
(Pavel Zajíček)*

Dozvuky baroka

Již u samizdatových sbírek (např. *Mařenická kniha*) sledujeme okouzlení a fascinaci pro barokní umění. Také u knihy *Zvuky sirén a zvonů* můžeme vysledovat jistou paralelu s barokním uměním. Pro tento umělecký styl je totiž charakteristické, že zdůrazňuje podobně jako Zajíček pomíjivost světa. V této historické epoše se též rozvíjí mysticismus, jenž prostupuje také dílem Pavla Z. V baroku se vyskytuje jistá dávka patosu a kýčovitosti. Mainx v recenzi píše: „Z. poezie mnohdy užívá výrazové prostředky laděné takřka kýčovitě.”¹⁶⁹ Určitá spojení v této sbírce mohou působit v jistém směru pateticky a kýčovitě. Výrazně k tomu přispívá Zajíčkův sklon k již několikrát zmiňované nostalgii. Ovšem často se jedná o slova, která mají v básni své místo: „*což nikdo, když už je ráno a žena s oholenou hlavou či žena s oholenou kundou ve snu kráčí proti mně, po cestách Pekla či po cestách Ráje, po kterých mám projít, jako uchem jehly, sám v podivném třesu výkřiku lásky do prázdna*”¹⁷⁰ Básník se nebrání provokativní erotice, jeho vulgarismy působí ve sbírce přirozeně. Ostatně milostné a vzrušující výrazivo k tomuto autorovi bezesporu patří.

Pavel Z. využívá mnoha antonym a opozit např.: „*v souboji krásy a obludnosti, po cestách ráje x po cestách pekla*”.¹⁷¹ Slova (ráj, peklo) se v dnešní poezii objevují poměrně vzácně. Dle Oskara Mainxe: „Z. rád užívá slova, například peklo, ráj, jež jsou

167 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 1998, s. 44

168 Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002, s. 483

169 Mainx Oskar, *Poezie prožitků*, v Hostu 3/2002

170 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 2001, s. 27

171 Tamtéž, s. 27

v současné poezii příliš odvážné a asi málo přesvědčivé.¹⁷² Na mne osobně v tomto kontextu nepůsobí rušivě.

Pavel Zajíček rád a hojně užívá biblických motivů a to již od rané tvorby: „... zabil Kain Abela nebo Abel Kaina“¹⁷³ nebo jinde: „sv. pavel celej život stíhán sv. štěpán ukamenován jan křtitel stát a ježiš ukřižován ...“¹⁷⁴ Především fascinace Babylónskou věží je pro básníka klíčová, ostatně též mnoho dalších spisovatelů ovlivnilo zmatení jazyků v tomto starověkém městě.

Jako menší nedostatek vidím fakt, že se tento motiv vyskytuje ve sbírce poměrně brzy za sebou. Což dokazují tyto úryvky: „... roztráštěnými jazyky Babylona, výkřiky ulic žil ...“¹⁷⁵ a poté o dvě stránky dál: „... ve světě babylonských představ jsem tě potkal ...“.¹⁷⁶ Chaos, který můžeme spojovat se zmatením jazyků ve starověkém Babyloně, užívá Pavel Z. ve svém slovníku též poměrně často. V rozhovoru z roku 1999 říká spisovatel toto: „CHAOS co by pojem je významná součást mezech snů i mého žití“.¹⁷⁷

Využití biblických motivů čtenáře povětšinou oslovuje a plní v Zajíčkově tvorbě jednu z hlavních rolí. Kořeny těchto motivů spatřujeme již u prvních literárních pokusů spisovatele.

K ozvěnám baroka počítáme i slučování pocitů krásy a hnusu. Literát v této sbírce užívá výrazy, které kopírují určitou protikladnou linii (peklo – ráj, krása – hnus, láska – nenávisť, ticho – hluk aj.).

Pro Zajíčka je specifická intertextualita. Poměrně často se ve sbírce *Nénie* objevují jména slavných umělců, často slouží jako příměr. Ovšem v celkovém kontextu působí ve funkci jakéhosi vyznání a úcty k těmto osobám: „... nezní jemnost skoro vulgárně v tom světě zrůd? Evžen Brikcius ti přezdíval Plešatá Zpěvačka: to je také Ionesco, ale tys v tom snu, v tom světě JAKOBY měl hustý černý vlasy vypadals neobyčejně dobře, „tak to chodí ...“, řekl by Kurt Vonnegut další z milovanejch ...“.¹⁷⁸

Básně se nesou v atmosféře jakési hry a iluze. Ústředním rysem sbírky je neustálé pochybování při obrovské síle smyslových pocitů. Svět kolem sebe vnímá básník lidskými vjemy intenzivně. Jako důležité, nevyznívají pouze tradiční smysly - zrak a sluch, ale jeho verše nás také strhávají rozličnými chutěmi a jemnými doteky. Vše se odehrává ve spojení autentického prožívání a upřímné poetiky.

172 Mainx Oskar, *Poezie prožitků*, v Hostu 3/2002

173 Zajíček Pavel, *DG 307: Koncert*, Indies: Brno, 1999

174 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 35

175 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 2001, s. 26

176 Tamtéž, s. 28

177 Rozhovor s Pavlem Zajíčkem *Rád se vracím k tichu na internetových stránkách*, <http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=5>, 5.2. 2010

178 Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 2001, s. 24

Mainx ve své recenzi na závěr konstatuje toto: „*Mnoho básní probíhá na pozadí permanentního duchovního boje, hrdina podstupuje proměny, zjišťuje, že nic nenašel, nic nepochopil, ale právě v tomto je smysl jeho poezie: posunutí o kus dál, celková morální i etická příprava na cosi dalšího.*“¹⁷⁹

„*Některé příběhy totiž nemají svůj počátek.*

Jsou jako mlhy, který se valej přes sebe.

Podobenství, s kterejma si pohráváš.

Podobenství života.“¹⁸⁰

(Pavel Zajíček)

Jakoby... Svět v zrnku písku

Tato kniha vyznívá jako mozaika vzpomínek, záznamů, reflexí, vjemů, myšlenek, tušení a snů Pavla Zajíčka. Autor nás provází celým svým životem a také poněkud chaotickým světem. Vše zachycuje svým charakteristickým způsobem, totiž v útržcích a fragmentech.

V jednom z dřívějších rozhovorů se autor přiznal, že kniha je pro něho především dokumentem jeho osobnosti: „*Necítím právo nikomu říkat, co v ní mají čtenáři vidět. Osobně ji vnímám jako vlastní vnitřní dokument.*“¹⁸¹

Hlavním východiskem, aspektem psaní se stává samotná skutečnost ve svém nejsurovějším stavu. Psaní, tvůrčí činnost, zaznamenávání chápe Zajíček jako nekončící proces zapisování.

Snová až psychedelická linie se tu prolíná s drsnou realitou všedních dní. Postavy se mezi sebou navzájem proplétají. Láska a nenávisť jsou střídány úzkostí a touhou po blízkosti. Podobně uvažuje i Tomáš Kubíček ve své recenzi: „*Snové výjevy tu rychle přecházejí do všedního dění.*“¹⁸²

V tomto titulu pozorujeme tři rozličné vrstvy záznamů a vzpomínek, které jsou od sebe viditelně rozdílné. Odlišují se od sebe lokálně, tedy místem kde vznikaly – v New Yorku, v Göteborgu, v Praze. Jiný je ovšem i čas, v němž byly tyto vzpomínky zachyceny. Odlišně působí i podoba a schopnost reflexe především její expresivita.

V tomto díle vyjádřil Zajíček svým specifickým způsobem úctu a lásku své

179 Mainx Oskar, *Poezie prožitků*, v Hostu 03/2002

180 Zajíček Pavel, *Jakoby... svět v zrnku písku*, Torst: Praha, 2003, s. 57

181 Rauwolf Josef, *Chci zmizet v textu*, v Instinktu 13/2004

182 Kubíček Tomáš, *Mezi světy*, v Hostu 05/2004

matce i prarodičům. Jsou to vzpomínky na rané dětství, tedy na konec padesátých let. Později se ocitáme, jako bychom se přemístili strojem času, ve dvou exilových zastávkách: v New Yorku a Göteborgu. Tyto fragmenty se vyjadřují chaotičností, přerývaností, horečnatostí a mnohovýznamovostí.

Viditelné rozdíly nalezneme mezi záznamy z New Yorku a Göteborgu oproti záznamům z Prahy. V pasážích odehrávajících se mimo Prahu, vzpomíná autor především na své nenaplněné i prožité lásky. Do chaotického světa vnáší milostné vztahy určitý smysl, dokáží dát roztříštěnosti řád a alespoň na chvíli spojují mnoho prožitků v jeden celek. Spatřujeme zde touhu dobrat se smyslu přítomného okamžiku.

Záznamy z prostředí New Yorku jsou zachyceny v ryzí přítomnosti. Jak píše Kubíček: „*Newyorské zápisky se často dějí pod kuratelnou absolutní přítomnosti: „Pijeme kafe, dřív než se rozcházíme. Očichávám tě. Zapaluju poslední cigaretu, začíná nový den.*“¹⁸³

Stěžejními aspekty jsou tedy bezprostřednost a opravdovost. Zpřístupněny jsou nejen tomu, kdo zápisky pořizuje, ale nalezne je i pozorný čtenář.

Texty z Prahy se výrazně odlišují především tím, že se vracejí hluboko do minulosti. Vyznívají jako jakési paměti a vnášejí do záznamu chronologičnost a kauzalitu. Vzpomínky zapříčiní, že text působí mnohem více osobněji. Tento nový projev přináší jisté zklidnění roztěkané pozornosti, ale také při četbě cítíme mnohem více nostalgie, úzkosti a bolesti: „*Bylo to nedorozumění, nebo obyčejná krevní msta? Měli kukly? Jak zmizeli? Měli auta? Potom přijela pohřební služba, muži v černém s černými igelitovými pytlíky na zip. Po zemi roztažená bílá zakrvavená prostěradla a černé igelitové pytle s oběťmi uvnitř.*“¹⁸⁴ Jak dokazuje tento úryvek, v některých pasážích píše Zajíček přísně, ostře až přehnaně realisticky.

Častěji užitá nostalgie činí autora citlivějším a pokornějším. Dříve toto dílo vyznívalo jako zoufalý výkřik k nalezení smyslu světa, jeho hraničního prožitku. Ke konci knihy se ocitáme v krajině historek, které některým čtenářům nejsou tak blízké jako předchozí části. I ve způsobu psaní se objevují změny. Z původní snahy zaznamenat všechny myšlenky a postřehy v určitém smyslu dochází v Pražských záznamech až k jakési rezignaci na dosavadní způsob psaní. Prožívání střídá pozorování: „*STARÉ ŽENY u vedlejšího stolu mají v sobě větší jiskru života než ty mladé, které sedí opodál. Jejich tváře, knihy jejich života, jsou plné krásných*

183 Kubíček Tomáš, *Mezi světy*, v Hostu 05/2004

184 Zajíček Pavel, *Jakoby... Svět v zrnku písku*, Torst: Praha, 2003, s. 131

vrásek.“¹⁸⁵ Cituji opět Kubíčka: „*Tento posun je doprovázen umístěním subjektu, v procesu recepcce. Zatímco původně se stavěl do průsečíku událostí, posléze zůstává mimo ně.*“¹⁸⁶ Pozorování se sebou nese snahu po bilancování a účtování.

Možná tato kniha sloužila autorovi jako intimní terapie. Kubíček v závěru své recenze uvádí: „*Přesto všechno je Jakoby... Svět v zrnku písku „dokumentem“ mimořádné výpovědné síly.*“¹⁸⁷

I po několikerém přečtení titulu zůstala mým stěžejním dojmem smršť různorodých, pestrých a stále nových prožitků. V některých pasážích jsem se ztrácela v chaotickém a propleteném světě postav, myšlenek, snů a postřehů.

Výrazně mne ovšem oslovila část, kde se Zajíček vypisuje z čerstvé a velice bolestivé ztráty svého blízkého přítele Milana Hlavsy, který zemřel předčasně na rakovinu v roce 2001. Pro jedince, kteří prožili podobnou událost, působí text ještě mnohem opravdověji a sugestivněji. Tyto odkazy na blízké přátele a události s nimi spjaté naladí čtenáře na stejnou vlnu s pisatelem. Jako největší pozitivum knihy *Jakoby... Svět v zrnku písku* vidím již výše zmiňované věrohodné a autentické psaní Pavla Zajíčka.

„*Jazykem květů zla i květů dobra.*

Budu si psát jizvy, archetypy, co se opakují.

Ozvěny ...“¹⁸⁸

(Pavel Zajíček)

Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova

Takřka nezapamatovatelný název vymyslel Pavel Zajíček pro svou další knihu básní. Střídmá grafická úprava účelně kontrastuje s obsáhlým titulem. Obsahuje výrazně delší texty než předchozí sbírky. Vychází v Brněnském nakladatelství Vetus Via v roce 2007. Toto vydavatelství je známé tím, že produkuje především poezii.

Básně v této sbírce mají formu deníkových záznamů, časové údaje zde ovšem chybí. Opět nenesou názvy a jsou označeny pouze číselně. V jedné ze svých posledních knih využívá Zajíček dlouhých, volných veršů, které se pouze někdy podvolí rýmu.

185 Zajíček Pavel, *Jakoby... svět v zrnku písku*, Torst: Praha, 2003, s. 212

186 Kubíček Tomáš, *Mezi světy*, v Hostu 5/2004

187 Tamtéž

188 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007, nestránkováno

Ovšem povětšinou střídavých rýmů zde objevíme mnohem více než v předchozích sbírkách. Jejich náplní je neřízená meditace, nevázaná řeč o životě a jeho různých projevech. Právě tímto promlouváním zevnitř se může propojit s připraveným, empatickým čtenářem.

V textu se neobjevuje dříve přítomný pražský dialekt, jazyk je naopak spisovný někdy až knižní. Nenalezneme zde ani hrubé výrazy. Na rozdíl od již zmiňovaných sbírek se tu objevují poměrně často cizí slova většinou z latiny: „*Ex omnibus tenebris separare vestigia lucis*“ . č. 75 ¹⁸⁹

Můžeme zde nalézt verše, které mění obvyklý pořádek slov ve větě: „*Dar bezprostřednosti přijmout ...*“ . č. 75 ¹⁹⁰

Do popředí vystupuje motiv cesty, jak již napovídá samotný název, ale i abstraktní expresionismus slavného angloamerického malíře. Jeho dílo mohl autor blíže poznat při svém pobytu v New Yorku kde se věnoval výtvarnému umění.

„*A "odposlouchaná slova"? Knižka je proudem, v němž se s krásou náhody řetězí útržky slov a vět, které hlavní hrdina, jímž je podle mého mínění nepochybně autor sám, odposlouchává ze svých vzpomínek, snů, přítomných okamžiků, hovorů i mimočasových, snových úvah.*“ . ¹⁹¹

Komplexně působí sbírka jako potměný, nevýrazný obraz pocitů, zážitků a niterných vzpomínek.

Do popředí vyvstává i Zajíčkův oblíbený leitmotiv města jako labyrintu nepoznaného či znovuobjeveného. Dvě nejdůležitější místa v životě Pavla Zajíčka jsou zajisté zachyceny v této sbírce: Praha a New York.

Spisovatel nechce čtenáře nutit ke změně, pouze naznačuje možnou cestu (možný příběh), po které se můžeme vydat. Mohlo to tak být, ale nemuselo, vše je zahaleno rouškou mystična.

Spojovacích bodů s předchozími sbírkami nalezneme v tomto titulu mnoho. Například i tady se jedná o pouhé úlomky prožitků, vychutnávání každého okamžiku lidského bytí. Kniha obsahuje množství praobrazů, v symbolice archetypů Zajíček vyniká: „*Voda. Příliv a odliv. Vyprazdňující a naplňující jako neviditelný úder. Navršené hromady stop, vzkazů, zkušeností a doteků. ...*“ . č. 20 ¹⁹² Jistotou zůstávají

189 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007, nestránkováno

190 Tamtéž

191 http://kultura.idnes.cz/literatura.asp?c=A071007_191835_literatura_ob, 3.4.2009

192 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007

i všudypřítomné motivy z bible: „*Na počátku bylo světlo, nebo to bylo slovo*“ č. 19 ¹⁹³
Básník se nebojí přiznat k archetypální závislosti, jakési praobrazy, s kterými se rodíme, žijeme a umíráme prostupují celou tvorbou Pavla Z.

Spatřujeme zde také pasáže, ve kterých, jako kdyby se básník neuměl orientovat v jednání druhých a možná ani ve svých pocitech. Existuje tu pouze minimální a často obtížně znatelná hranice mezi snem a realitou. Některé texty působí inkohorentně.

Právě roztržitost (zamlženost) pokládáme za charakteristický rys této sbírky, v různých variacích se s ní setkáváme v celém díle.¹⁹⁴

Hned v mottu sbírky pozorujeme nejistotu: „*Viděl jsem, ale ono se to celé rozmlžilo. Rozplynulo se to v mlhách ...*“.¹⁹⁵

O kousek dál: „*Na papírech rozmáčených deštěm, obrysy sotva čitelných slov. Sotva čitelná města, sotva čitelné tváře. ...*“ č. 25 ¹⁹⁶ V závěru básník konstatuje: „*Kdybys tu byla Nepsal bych asi Ty rozteklé obrazy Kdyby slova byla doteky Nepsal bych to rozmlžené ...*“ č. 74 ¹⁹⁷

Přesto vnímavý čtenář pochopí, že se autor pokouší pojmenovávat věci civilně a prostě: „*Jenom se tak dívám na ten pohyb kolem sebe, na to opakování „věcí“, a dál nic neříkám. Nechávám to takové, jaké to je, syrové. ...*“ č. 35 ¹⁹⁸ nebo jinde: „*... TY DVEŘE skřípou, ale to k otevíraným dveřím patří ...*“ č. 73 ¹⁹⁹ či zde: „*Prostota, či jednoduchost, když vše je vlastně dovoleno ...*“ č. 66 ²⁰⁰

Verše jsou sice mnohdy sentimentální, avšak jejich styl zůstává upřímný a vyzývavý.

Podobně jako ve sbírce *Nénie* i zde působí silně motiv času a cykličnosti. Poslední z básní působí jako malá oslava lásky. Poděkování za opravdový prožitek, možná i plynoucí ponaučení. Básnický působivý je spojení: *Z každé temnoty vynášet stopy světla*. Také negativní zážitky v našem životě nám mohou přinést určitou naději: „*Díky za všechnu radost a krásu Kterou jsi mi ve světě ukazovala Z každé temnoty vynášet stopy světla Někdy něhy je třeba...*“ č. 75 ²⁰¹

193 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007

194 Těto skutečnosti si všímá také internetový recenzent na stránkách <http://www.polipet.cz/aktualita.php?id=104>, 5.2. 2010

195 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007

196 Tamtéž

197 Tamtéž

198 Tamtéž

199 Tamtéž

200 Tamtéž

201 Tamtéž

Domnívám se, že báseň s číslem třináct je vzpomínkou na dobrého a blízkého Zajíčkova přítele Milana Hlavsu, který zemřel právě 5. ledna 2001. Přítomna je též již zmiňovaná cykličnost ročních období. Navíc vše zahaluje typická pochybnost. Co je pravda, co je iluze? Vše má svůj počátek a konec, autorovo vyznání je opět sugestivní. Užití anafory (propast) ještě více zesiluje význam opakovaného slova a motivu. Buduje též kompoziční paralelu, gradaci a především zesiluje obsah básně.

„Dnes je to 6 let!

Jak ten čas letí!

Bylo to 5 ledna, před šesti lety. Mezi tímto časem tehdy

a dneškem zeje výplň ...

Bublina.

Propast ročního období

Propast sněhu, slunce, lásek, dobrodružství, proměny.

*Propast nepochopeného. Propast zmatení, pochopení
i naplnění.*

Ted' je tento rok, tento čas.

Tento bod, o kterém mluvím, kam figurína času dospěla.

„Nejmenovat!“ – Řekl jsem si. ...“ č. 13 ²⁰²

I v jiných básních se objevuje chronologičnost: *„v sobotním podvečeru,
když hory není vidět a svítí slunce. ...“ č. 22 ²⁰³*

Zajíček také rád využívá parafrází, citací. Postavy v jeho verších si často vypůjčují slova od slavných spisovatelů, opakují již řečené věty: *„Přečetl jsem Opilý koráb, Rimbaud. Po letech. Vývolalo to bouřlivé pocity. ... Opilý koráb přede mnou a sníh za oknem.“ č. 40 ²⁰⁴* o kousek dál: *„„Duben je nejkrutější měsíc“, napsal T. S. Eliot. Ted' však je leden, ne tolik krutý, beze sněhu opět a trochu mráz ... Na židli sedíš, občas si zapálíš ze zbytku tabáku Javaanse Jongens Classic, když nastal čas zdánlivé chudoby. Vracíš se k archetypům počátku. ...“ č. 47. ²⁰⁵* U Zajíčka se majoritně objevuje ve verších kouř, oheň, cigareta. Může to být podle mého i tím, že spisovatel byl a stále zůstává vášnivým kuřákem.

Úctu a ovlivnění tvorbou anglického básníka Thomase Stearse Eliota přiznává sám autor. Jeho *Pustinu (The Waste Land)* označuje Pavel Zajíček za svou

202 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007

203 Tamtéž

204 Tamtéž

205 Tamtéž

nejoblíbenější báseň. V tomto případě je formální návaznost zřejmá. Zajíčkův první verš dokonce v jedné chvíli připomene, ač v lehké polemice, Eliotovo dílo.

Odkazy, zmínky na slavné literáty nalezneme i v jiných oddílech této sbírky: „...
*a opět to jméno: Oskar Wilde. Otevřená rozehraná hra otázek a odpovědí. On žil
v hotelu Cadogan. V časech historické paměti. Kdo ví, ten ví. Dál se o tom mluvit nedá.*
...“ č. 25.²⁰⁶

Dovolím si vyslovit malou výtku k této knize. Filozofická rovina sbírky působí místy nudně. Přílišné opakování vede ke stereotypu a působí monotónně. Na druhou stranu vše plyne volně, bez zbytečných prodlev: „... *kresby co za chvíli zmizí. Co ty kresby znamenají? Nic vlastně neznamenají. Pouze jsou přítomné. Jako oheň, který hoří, doutná a mizí v dýmu. Ve zvláštní křečovité řeči tázání se a naslouchání... V jednoduchosti slov. ...“ č. 11.²⁰⁷*

Pozorný čtenář můžeme zaznamenat Zajíčkův pozitivní postoj k baroknímu umění a jistou fascinaci pro tento umělecký směr. V českém státě v tomto historickém období vévodila především architektura. Skvostné stavby stavěli na českém území kupříkladu Santini a Dienzenhofer. Jejich sakrální objekty v sobě nesou krásu nepoznaného, mystického a kouzelného. Kdo by se v té době nesklonil před mocným Bohem v některých barokních chrámech: „... *noc a hvězdy nad barokní hlavou jsou. Noc a hvězdy nad Prahou žhnou. Barvou a světél a kýchče tajemnou. ...“ č. 32.²⁰⁸* Právě u této citace si všímáme zmíněných sdružených rýmů, jež čtenáři poskytnou chvilku oddechu po smršti sáhodlouhých, mnohovýznamových volných veršů.

Sbírka *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova* využívá ke zdůraznění svého obsahu velkou řadu anafor. Zajíček neustále opakovaně prožívá ten samý příběh. Pro jeho texty je také příznačné využívání maxim a sentencí:

„Opakuje se tepot krve.

Opakuje se tlukot srdce.

Opakuje se čas, který ničím nezastavíš.

Opakují se slova. ...“ č. 33.²⁰⁹

Spisovatel svou sbírku psal, jak sám říká: „*jazykem dětí, či jazykem bláznů, jazykem neumělých doteků a vložil do ní jizvy, archetypy a ozvěny*“²¹⁰

206 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007

207 Tamtéž

208 Tamtéž

209 Tamtéž

210 <http://www.kosmas.cz/knihy/135506/cesta-vlakem-z-p-do-b-pollockovy-fleky-odposlouchana-slova/>, 3. 4. 2009

Pohyblivé, či spíše chaotické psaní užívá Pavel Z. ve své pozdější tvorbě. Jako by chtělo oslovit všechny smysly naráz, působí slastně nechat se jím unášet, i přesto že neporozumíme (ani nemůžeme) všemu, co Zajíček do svých soukromých hlavolamů uložil.

Při četbě této sbírky je nutná jistá dávka empatie a především pomalé a trpělivé čtení, jelikož autor neustále útočí na naše vnímání.

Již několikrát zmiňovaný motiv ohně, tentokrát ve smyslu životadárné pralátky. Tak, jak jej chápal Herakleitos, se kterým má autor společného možná mnohem více než jenom fascinující postoj k ohni. Někteří literární kritici i širší veřejnost považují Zajíčkovu poezii za temnou, depresivní a nihilistickou. Podobně vyznívá i dílo antického myslitele Herakleita. Jako opozici k těmto slovům nabízím tuto strofu. Citovaný úryvek v sobě nese opravdové světlo. Myslím, že v tomto případě lze konstatovat: v jednoduchosti je síla.

„O svůj oheň pečuj,
aby zázrakem byl.

aby tě ozářil, aby tě pohladil! ...“ č. 32²¹¹

Pavel Z. se rozhodně za nihilistu nepovažuje, niterně se domnívá, že člověk musí vstupovat do temných komnat své duše, protože jinak by nebyl schopen vidět světlo a krásu tohoto světa. Dle samotného autora: „*Moje texty negativní nejsou, protože se dotýkají života.*“²¹²

211 Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007

212 Kalenská Renata, *Zraňovaný negaci*, v Respektu 20/2002

*„Jesli-že se něčemu učit – tak snad
naslouchat tichu – samotě – mlčení –
pokoře – z toho se můžou lepít a šít krásný hábity světla i
tmy –aniž bys cokoliv dalšího k tomu potřeboval.“²¹³*
(Pavel Zajíček)

ZÁVĚR

Pavla Zajíčka můžeme označit za básníka ticha. Tento literát se snaží být nenápadný, neposkytuje ochotně rozhovory, proto se téměř neobjevuje v médiích. Nerad se vrací do minulosti a s hudební skupinou DG 307 si pečlivě vybírá koncerty na kterých bude vystupovat. Je introvert toužící po občasné samotě. Jeho texty vyznívají jako pouhé doteky, úlomky. Sám také často tvrdí, že usiluje o to, aby zmizel v textu, nechce být čtenářem spojován se svým dílem (podobně jako Milan Kundera aj.): „*Svět v zrnku písku vnímám jako určitý soukromý předvoj vůči tomu, o co bych se chtěl pokusit: aby v textu člověk zmizel.*“²¹⁴

Tento básník neuvažuje racionálně ani pragmaticky, má svůj specifický způsob vnímání současného i minulého světa – života. Po ročním pobytu ve vězení se jeho poezie a dle mého také osobnost zásadně promění. Počáteční údernost, vzdor a mladistvou naději střídají drásavé obavy z odcizení a zneužití slova, což vede autora k jakési rezignaci. Básně se po Zajíčkově propuštění z vězení subjektivizují, nesou stopy negace, zmaru a beznaděje. Snové obrazy a symboly se prolínají s každodenní krutou realitou. Působí vskutku tajemně, záhadně až fantasmagoricky. Také díky tomuto faktu byla interpretace básnickových děl značně komplikovaná. V této studii jsem se pokusila alespoň trochu rozkrýt básnickovy soukromé hlavolamy.

Tento literát prožívá obyčejné, běžné situace opravdově, tak jako kdyby byly jeho poslední.

Nepřichází na svět oslňovat, miluje mlčení. Opakuje již řečená slova, stěžejní úlohu v jeho celé literární činnosti plní intertextualita. Užívá též mnoho básnických opakovacích figur. Jeho jazykový slovník je značně omezen, všímáme si toho především u porevolučních sbírek. Deklamuje to i samotný Pavel Z. v jednom z rozhovorů. Jeho poetika i přesto vyznívá naprosto otevřeně, expresivně, sugestivně a originálně.

213 Zajíček Pavel, *DG 307 texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990, s. 130

214 Rauwolf Josef, *Chci zmizet v textu*, v *Instinktu* 13/2004

Trýznivé, tíživé, negativní pocity a dojmy se střídají s láskou, touhou, přátelstvím. Verše nejsou spoutávány interpunkčními znaménky či pravidly prozódie. Zajíček se nepozastavuje nad členěním výpovědí, nezdržuje se ani spojovacími prostředky. Básník využívá krátké i sáhodlouhé volné verše, které se málokdy podvolí rýmu.

Dalším výrazným rysem všech jeho sbírek zůstává neukončenost a útržkovitost výpovědí. Nezasvěcenému čtenáři mohou připadat tyto texty nepřehledné obtížně pochopitelné až chaotické. Samotný autor miluje svobodu, proto nechává prostor pro vlastní fantazii a osobní výklad jeho snových, mnohovýznamových obrazů každému, kdo se zmocní jeho knih.

Básně se vyznačují především imaginací, expresivitou, fascinující syrovostí, velkým množstvím filozofických otázek, obrazů a archetypů.

Věrohodně vystihují Zajíčkovu duši verše, od jeho velkého přítele Martina Jirouse, které mu také věnoval:

„Osudy lidí

jsou důležitější než

osudy naše

Osudy lidí

jsou sdělitelnější než

osudy naše

o nichž nejsme schopni nic říct

ani o našich osudech

nejsme schopni nic říct

V srdcích

otevírají se chlopně

V srdcích

otevírají se chlopně

V srdcích

otevírají se chlopně

Prosím tě

*pochop mne.*²¹⁵

POUŽITÁ LITERATURA

Prameny

Zajíček Pavel, *Cesta vlakem z P. do B. Pollockovy fleky odposlouchaná slova*, Vetus Via: Brno, 2007

Zajíček Pavel, *Čas je výkřik uprostřed noci*, Maťa: Praha, 1999

Zajíček Pavel, *DG 307 – texty z let 1973-1980*, Vokno: Praha, 1990

Zajíček Pavel, *Jakoby... Svět v zrnku pisku*, Torst: Praha, 2003

Zajíček Pavel, *Knih měst*, Sdružení na podporu vydávání časopisů: Praha, 1993

Zajíček Pavel, *Knih moří*, ve Vokně 14/1988

Zajíček Pavel, *Roztrhanej film*, Pulchra: Praha, 2008

Zajíček Pavel, *Šedej sen*, [vl. n.]: Praha, [1980]

Zajíček Pavel, *Tok okamžiků*, [vl. n.]: Praha, 1977

Zajíček Pavel, *Úlomky skal*, [vl. n.]: Praha, 1979

Zajíček Pavel, *Výslov sám sebe i svůj svět*, [vl. n.]: Praha, [1979]

Zajíček Pavel, *Zápisky z podzemí*, Torst: Praha, 2002

Zajíček Pavel, *Zvuky sirén a zvonů*, Vetus Via: Brno, 2001

Dále vycházím z osobní emailové korespondence s Pavlem Zajíčkem a ze soukromých fotografií.

Hudební nosiče:

Zajíček Pavel, *DG 307: Kakofonie cesty*, Guerilla Records: Louny, 2007

Zajíček Pavel, *DG 307: Koncert*, Indies: Brno, 1999

Zajíček Pavel, *DG 307: Šepoty a výkřiky*, Guerilla Records: Louny, 2002

Studijní literatura:

Bondy Egon, *Invalidní sourozenci*, Maťa: Praha, 2002

Bondy Egon, *Prvních deset let*, Maťa: Praha, 2004

Chadima Mikoláš, *Alternativa*, Host: Brno, 1999

Jirous Martin, *Krása bude křečovitá nebo nebude vůbec*, ve Vokně 02/1979

Jirous Martin, *Magorova summa*, Torst: Praha, 1998

- Jiřous Martin, *Magorův zápisník*, Torst: Praha, 1997
- Jiřous Martin, *Rok krysy*, Torst: Praha, 2008
- Kolektiv autorů, *Plastic People of the Universe*, Mařa: Praha, 2001
- Kolektiv autorů, *Pohledy zevnitř*, česká undergroundová kultura ve svědectvích, dokumentech a interpretacích, Pistorius & Olřanská: Praha, 2008
- Kolektiv autorů, *Sborníky undergroundu*, Edice Expedice: Praha, 1981
- Kolektiv autorů, *Slovník českých spisovatelů M-Ž*, Brána: Praha, 1998
- Kožmín Z., Trávníček J., *Na tvrdém loži psího vína*, Česká poezie od 40. let do současnosti, Boots Jota: Brno, 1998
- Lopatka Jan, *Předpoklady tvorby*, Československý spisovatel: Praha, 1991
- Machovec Martin, *Šestnáct autorů českého literárního podzemí, (1948 – 1989)*, Literární archiv: Praha, 1991
- Pelc Jan, *...a bude hůř*, Mařa: Praha, 2007
- Pelc Jan, *Bez ohňů je underground*, Mařa: Praha, 2001
- Pilař Martin, *Underground: kapitoly o českém literárním undergroundu*, Host: Brno, 1999
- Putna Martin, *Měli jsme underground a máme prd*, Knihovna Václava Havla: Praha, 2009
- Kalenská Renata, Rozhovor s Pavlem Zajíčkem: *Zraňovaný negací*, v Respektu 20/2002
- Kubíček Tomáš, *Mezi světy*, v Hostu 05/2004
- Mainx Oskar, *Poezie prožitků a pobavení*, v Hostu 03/2002
- Rauwolf Josef, Rozhovor s Pavlem Zajíčkem: *Chci zmizet v textu*, v Instinktu 13/2004
- Štolba Jan, *Meditující divoch*, v Literárních novinách 07/1993

Internetové odkazy

- http://kultura.idnes.cz/literatura.asp?c=A071007_191835_literatura_ob, 3.4.2009
- <http://www.diskografie.cz/dg307/kniha-psana-chaosem/kridlo-andela/>, 4.4.2009
- <http://www.freemusic.cz/clanky/1215-dg-37-sepoty-a-vykriky.html>, 10.4.2010
- <http://www.freemusic.cz/clanky/5351-pavel-z-kakofonie-cesty.html>, 10.4.2010
- <http://www.freemusic.cz/clanky/921-dg-umele-ochuceno.html>, 8.3.2010
- <http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=5>, 5.2.2009
- <http://www.guerilla.cz/?s=rozhovory&id=18>, 6.1.2010
- <http://www.kosmas.cz/knihy/103646/sepoty-a-vykriky/>, 5.4.2009
- <http://www.kosmas.cz/knihy/135506/cesta-vlakem-z-p-do-b-pollockovy-fleky->

[odposlouchana-slova/](#), 3.4.2009

<http://www.polipet.cz/aktualita.php?id=104>, 10.4.2010

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1170&hl=zaj%C3%AD%C4%8Dek+Pavel>, 8.3.2010

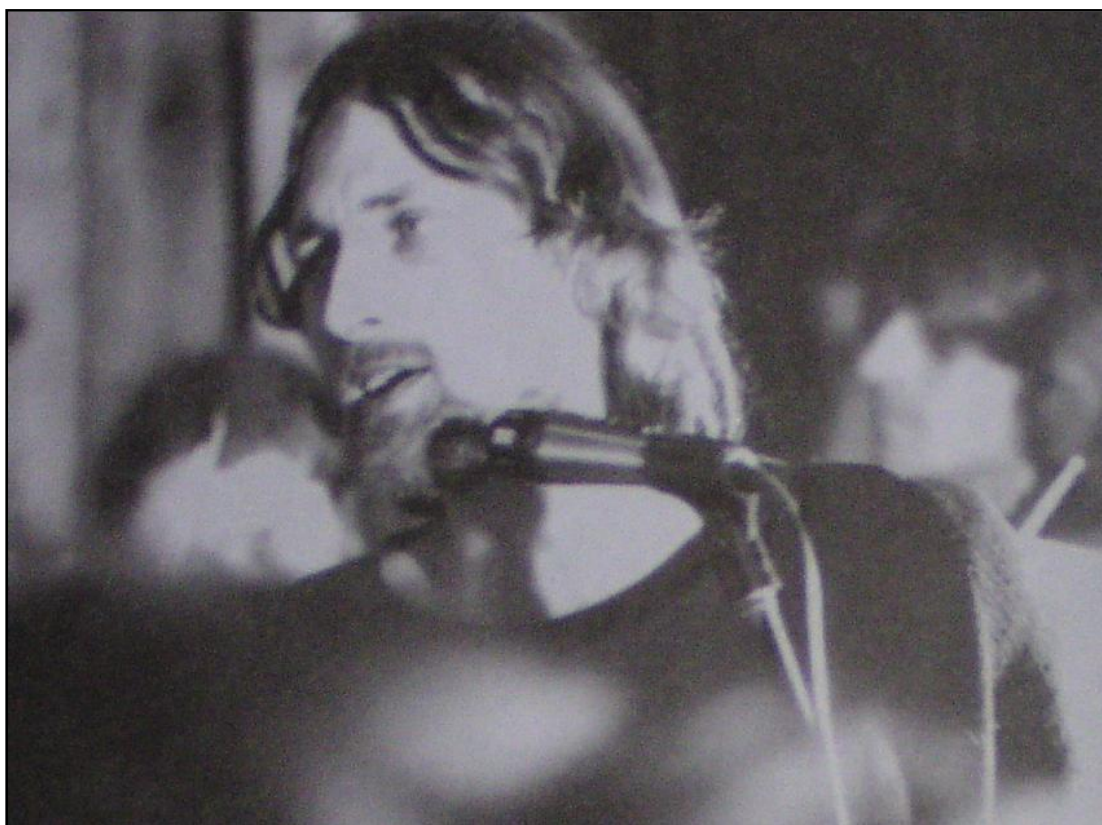
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=217&hl=zaj%C3%AD%C4%8Dek+Pavel>, 5.4.2009

http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://i.idnes.cz/08/102/gal/OB1d09ec_zajicek05.jpg&imgrefurl=http://kultura.idnes.cz/diagnoza-307-nekde-mezi-tichem-a-silenstvim-f19-

/hudba.asp%3Fc%3DA081010_170929_hudba_ob&usg=__7pXLgI9O88T3u8W9XgY8hWlcgo8=&h=371&w=460&sz=18&hl=cs&start=2&um=1&itbs=1&tbnid=kR43RnKvdM-

<hOM:&tbnh=103&tbnw=128&prev=/images%3Fq%3DPavel%2BZaj%25C3%25AD%25C4%258Dek%26um%3D1%26hl%3Dcs%26lr%3D%26>, 8.3.2010

PŘÍLOHY

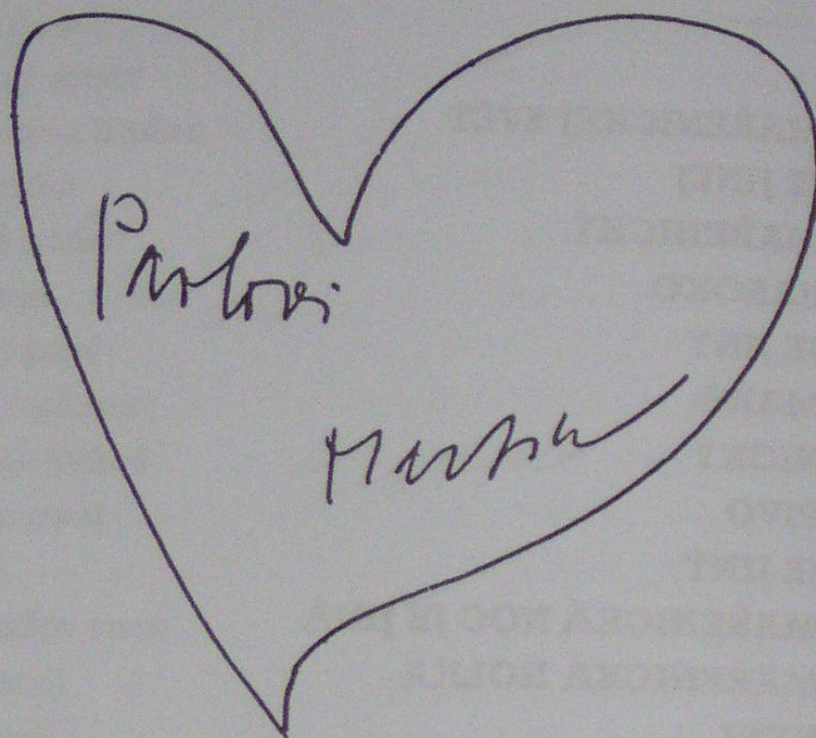

Obrázek 1 – mladý Pavel Zajíček, 1978

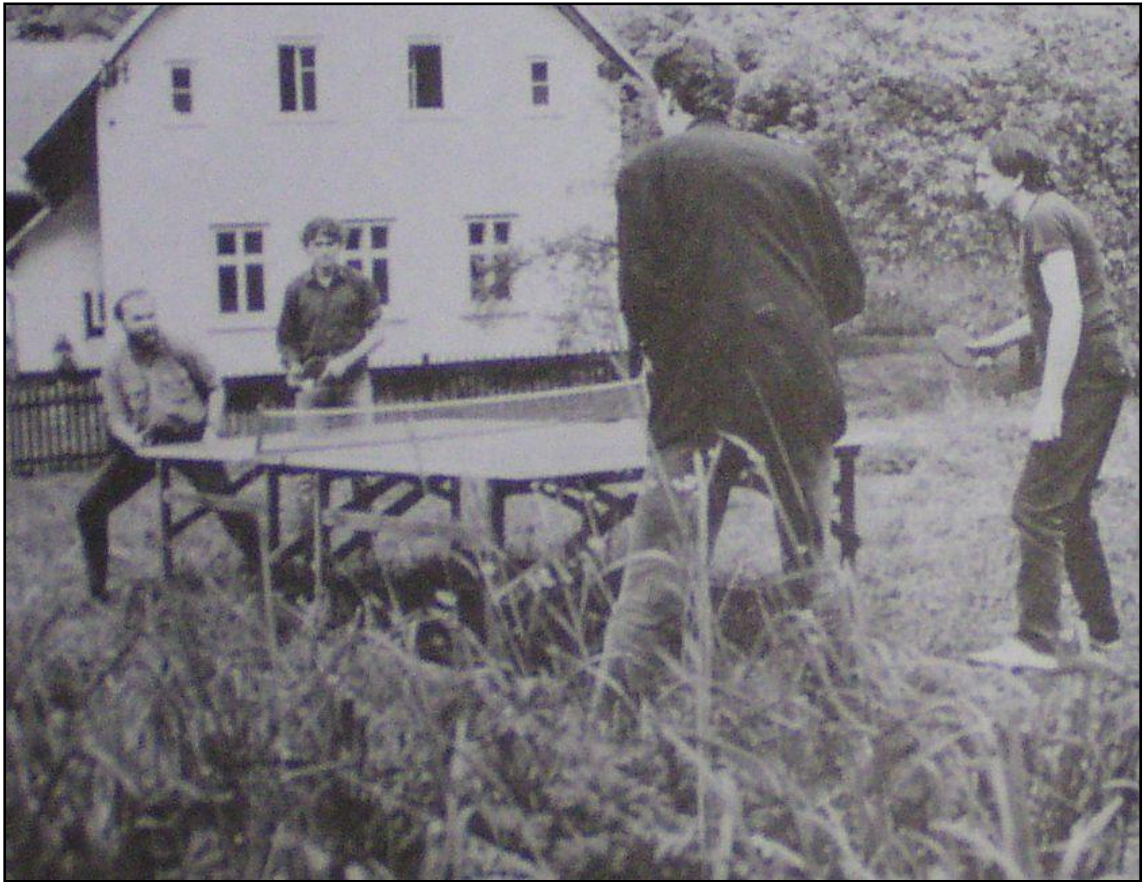
Obrázek 2 – Členové Plastic People of the Universe

Jak krádom' je
Aohleto serseni'

Jak krádom' je
Společný duch

Obrázek 3 – Martin Jirous pro Pavla Z

Obrázek 4 – členové Plastic People (dům Václava Havla 1983)

Obrázek 5 – Jirous, Zajíček, Zeman, počátek 70. let, Praha

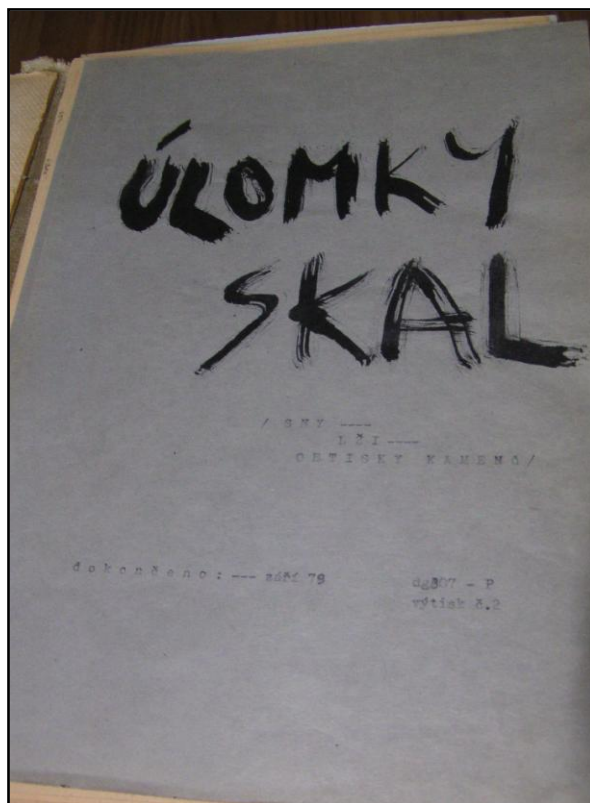
Obrázek 6 – Pavel Zajíček, *Výslov sám sebe i svůj svět*, titulní strana

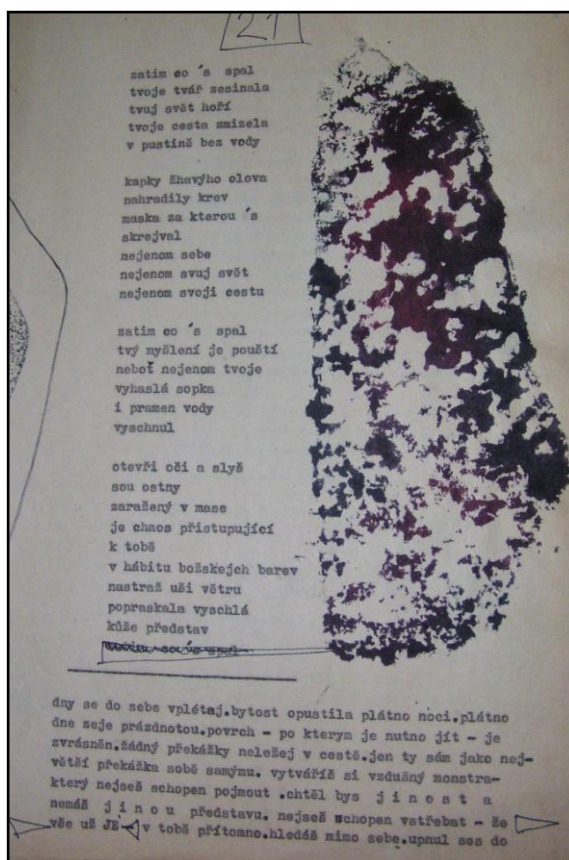
Obrázek 7 – obálka knihy *Úlomky skal* (přední strana), 1979

Obrázek 8 – obálka knihy *Úlomky skal* (zadní strana), 1979

Obrázek 9 – prolog *Úlomky skal*, 1979

Obrázek 10 – ukázka ze sbírky *Úlomky skal*, 1979

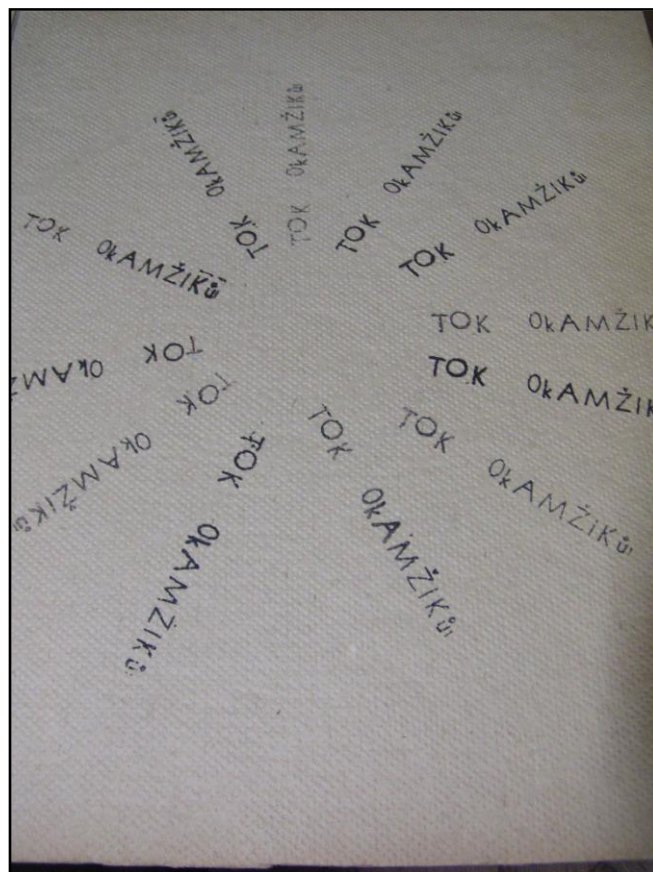
Obrázek 11 – obálka knihy *Sedej sen*, 1980

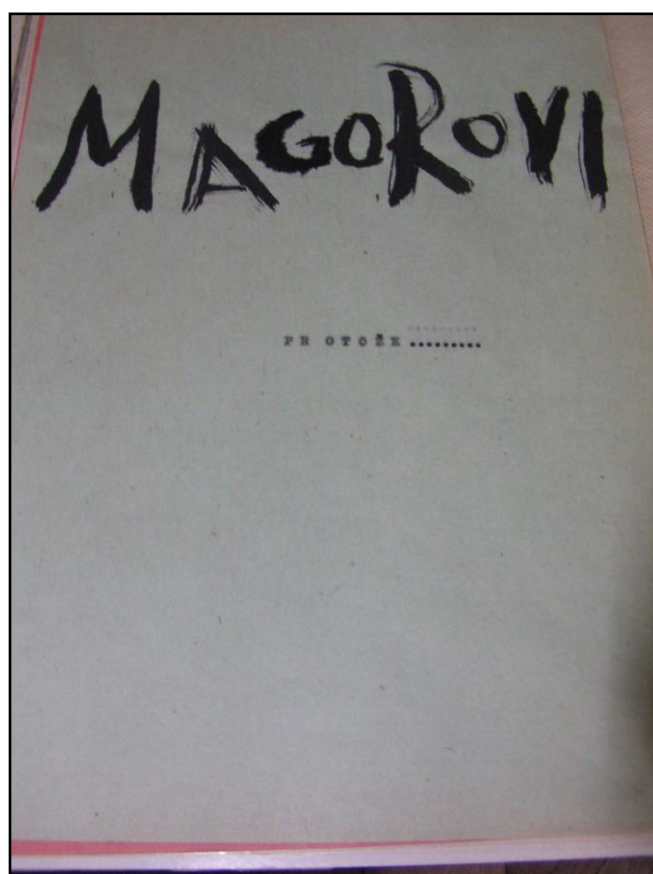
Obrázek 12 – otisky úlomků barokního štukování vnitřní strana obálky *Sedej sen*, 1980

Obrázek 13 – ukázka textu a grafiky Pavla Z v *Šedej sen*, 1980

Obrázek 14 – vnitřní strana obálky knihy *Tok okamžiků*

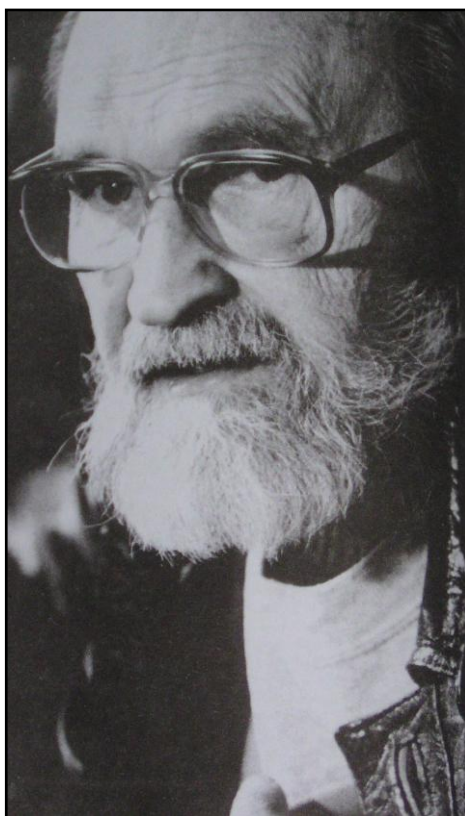
Obrázek 15 – věnování v knize *Tok okamžiků*

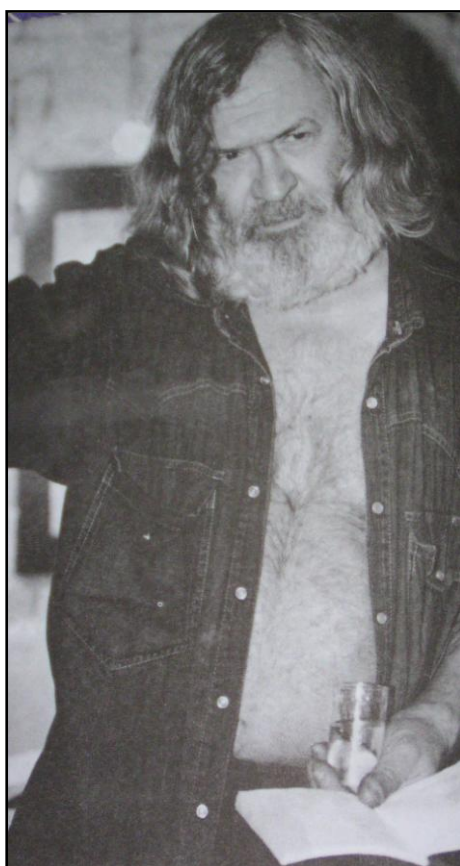
Obrázek 18 – pozvánka na koncert DG 307, 1975

Obrázek 19 – The Plastic People of the Universe, 1969

Obrázek 20 – Egon Bondy, 1997

Obrázek 21 – Zajíčkův přítel Ivan Martin Jirous, 1997

Obrázek 22 – Pavel Zajíček při koncertě DG 307

Obrázek 23 – Pavel Zajíček, festival poesie, 2009, Brno